UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Nikola Balajková

Dyslexie a její vliv na povolání herce

Dyslexie and its influence on careers of an actor

Olomouc 2021 vedoucí práce: Mgr. Jaromír Maštalíř, Ph.D.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Dyslexie a její vliv na povolání herce“ vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci., dne 30. 4. 2021

Nikola Balajková

Poděkování chci věnovat všem opravdovým odborníkům v problematice specifických poruch učení, kteří jsou schopni napsat za život několika set stránkové publikace na toto téma a věnují výzkumu značný čas. Také doktoru Jaromíru Maštalířovi, jelikož je jedním z nich a vedoucím mé práce.

Obsah

ÚVOD 6
TEORETICKÁ ČÁST 7
1 Čtení 8
1.1 Proces čtení 8
1.2 Fonologické zpracování informací 9
1.3 Modely čtení 10
1.4 Psychologické aspekty čtení 10
1.5 Čtenářství 11
2 Herectví a práce s textem 12
2.1 Herectví 12
2.2 Psychologické aspekty herectví 13
2.3 Práce s textem v oboru herectví 14
2.4 Umělecký přednes 14
3 Dyslexie A JEJÍ VLIV NA POVOLÁNÍ HERCE 16
3.1 Specifické poruchy učení 16
3.2 Dyslexie 17
3.2.1 Specifické projevy dyslexie 17
3.2.2 Nespecifické projevy dyslexie 19
3.2.3 Socioemocionální dopady dyslexie 19
3.2.4 Diagnostika dyslexie 20
3.2.5 Diagnostika čtení u adolescentů a dospělých 20
3.2.6 Specifika diagnostiky čtení a psaní u adolescentů a dospělých 21
3.3 Kompenzační strategie 21
3.4 Herectví s dyslexií 22
PRAKTICKÁ ČÁST 25
4 Výzkumný problém, cíl práce, výzkumné otázky a tematické oblasti 26

4.1 Vymezení zkoumané problematiky ... 26
4.2 Cíl práce, výzkumné otázky a tematické okruhy ... 26
4.3 Metodický rámec výzkumného šetření ... 27
4.3.1 Etické aspekty výzkumného šetření ... 28
4.3.2 Výběr účastníků výzkumného šetření ... 28
4.3.3 Výzkumné metody ... 29
4.4 Zpracování a analýza získaných informací ... 32
4.5 Výsledky a interpretace získaných dat ... 33
4.5.1 Polostrukturovaný dotazník a interpretace získaných dat pro první tematický okruh ... 34
4.5.2 Polostrukturovaný dotazník a interpretace získaných dat pro druhý tematický okruh ... 38
4.5.3 Polostrukturovaný dotazník a interpretace získaných dat pro třetí tematický okruh ... 40
5 DISKUSE, DOPORUČENÍ PRO PRAXI, LIMITY STUDIE ... 42
5.1 Výzkumná otázka č. 1: Jakým způsobem ovlivňuje dyslexie herce v jeho povolání? ... 42
5.2 Výzkumná otázka č. 2: Kdy herec nejvíce vnímá ve své profesi vliv dyslexie? ... 43
5.3 Výzkumná otázka č. 3: Jak herec zpracovává projevy dyslexie ve své profesi? ... 45
5.4 Doporučení pro praxi ... 47
5.4.1 Oblast Čtení a herectví ... 48
5.4.2 Oblast Já herec a dyslexie ... 48
5.4.3 Oblast Mé okolí a dyslexie ... 49
5.5 Limity studie ... 50
Závěr ... 52
ANOTACE ... 54
SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ ... 57
SEZNAM ZKRATEK A SYMBOLŮ ... 60
SEZNAM TABULEK ... 61
SEZNAM PŘÍLOH ... 62

ÚVOD

Pro zvolené téma se autorka rozhodla z důvodu svého působení v dětském dramatickém kroužku při ZŠ, kde se sešla skupinka velmi rozdílných dětí, co se týče věku, ale i úrovně kognitivních schopností. Již z počátku si autorka povšimla rozdílnosti v určitých schopnostech dětí, zejména v oblastech zapamatování, učení, posloupnosti v aktivitách. Na druhé straně byla u těchto dětí nadprůměrně vyvinutá schopnost imaginace, fantazie a kreativity. Jak autorka posléze zjistila, členy dramatického kroužku byly i děti s různými druhy specifických poruch učení (dále SPU).

V kroužku se s dětmi snaží pracovat komplexně, tak aby je aktivity bavily a byly rozloženy rovnoměrně, na ty náročnější a na ty odpočinkové. Děti tak vše berou jako zábavu, a úkoly, které pro ně nejsou snadné, tak kolektivně s pomocí zvládnou. V případě neúspěchu nejsou děti nijak negativně trestány, naopak je jim ukazována podpora.

Na základě pozorování dětí s SPU v situacích dramatické tvorby si autorka kladla otázku. Co takový profesionální herec, například s dyslexií, jehož úkolem je vždy být ve svém výkonu stoprocentní? Je placen za bezchybný výkon a nikdo se neptá, jestli má nějaké problémy ve čtení, s pozorností či jinde.

Autorka se proto rozhodla zjistit, jak se pracuje profesionálnímu herci se specifickou poruchou učení. Kontaktovala mladou herečku, jež je členkou jednoho velkého městského divadla a také účinkuje v projektech televizní a filmové tvorby. Aktivně se věnuje zpěvu, vystudovala brněnskou konzervatoř. Od ostatních profesionálních herců jejího formátu ji dělí jedna výrazná odlišnost, už na základní škole se prokázalo, že má dyslexii.

Cílem bakalářské práce je zjistit, jak působí dyslexie na profesi konkrétního herce. Kde jí porucha působí potíže a kde, naopak, vidí její výhody. Jak ji podle ní vnímají kolegové. Jak pracuje s projevy své poruchy při své vytíženosti v divadle? Jaké využívá kompenzační techniky a metody? Práce se snaží formou případové studie o komplexní pohled na specifičnost herečky s dyslexií v kontextu její práce, která, zejména pro člověka s dyslexií a na základě výrazné práce s textem a veřejného přednesu, není úplně jednoduchá. Autorka se zajímala o individuální popis této problematiky u vybrané herečky s dyslexií.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická práce na základě odborné literární rešerše popisuje pojmy úzce spjaté s tématem práce. V úvodu teoretické části je práce zaměřena na dovednosti čtení. Dále se zbývá specifickými poruchami učení, konkrétně dyslexií. V jedné z částí se snaží o vhled do herecké profese, pochopitelně v kontextu s dyslexií, a také řeší práci s textem v této disciplíně.

1 ČTENÍ

„Napsaná slova jsou vizualizované kódy, které vyjadřují názvy pro jevy v našem světě a životě“ (Krejčová, 2019, s. 12). Cílem výuky čtení je schopnost pochopit celé slovo a přiřadit k němu jeho sluchovou verzi. Pochopení celého slova je zásadní pro proces čtení, nelze význam odvodit jen z části, či ze začátečního a koncového písmene. Ve čtení je zásadní zaměřit se na všechny složky verbálního rozvoje, fonologické a ortografické dovednosti. Velmi zásadní je schopnost zautomatizovaného čtení, což je cílem každé intervence u dyslektiků. Četba by se měla stát aktivitou nevyžadující zbytečnou vědomou kontrolu a soustředění. Systém výuky automatického čtení je velmi náročný. Celý proces, hlavně pro dítě s dyslexií, vyžaduje velké množství energie a motivace. Na tomto faktoru tak často úspěšné zvládnutí cíle selhává, protože dítě si vlivem problematického učení nevytvoří ke čtení kladný vztah (Pokorná, 2010).

1.1 Proces čtení

Nácvik řeči a potažmo i četby je u dětí zahájen ještě velmi brzo před tím, než zahájí školní docházku. Předtím lze zařadit čtení do kategorie bezděčného získávání znalosti četby, jako je pravidelnost grafo-morfologická či grafo-fonologická toho docílíme tím, že dítěti čteme a zároveň si prohlíží text a obrázky. Děti nejprve obsah vstřebávají nejazykově, později pak dokáží rozpoznat některá slova a chápat jejich význam na základě přirovnání k obrázku či stálého opakování. Ve škole se pak naučí rozpoznávat písmena a pochopí vztah mezi grafémy a fonémy až se přesunou na chápání celých slov a vět. Tyto procesy vytvoří v mozku ucelený systém, který umožní čtenáři slovo přečíst a pochopit jeho význam. Při samotném četní jsou zásadní tyto dvě dovednosti. Dekódování (čtení) a porozumění textu (Krejčová, 2019).

Základní funkce, stěžejní pro osvojení si dovednosti čtení, psaní i počítání, jsou z těchto oblastí smyslů, kognice a motoriky. Jejich vzájemná propojenost a souznění jsou základem pro bezproblémové nabytí této schopnosti. V kategorii percepční funkce zrakové je potřebná schopnost prostorové a pravolevé orientace, schopnost orientace v tělesném schématu, pravolevého pohybu očí, schopnosti rozlišování (barev, velikosti, tvaru, figury a pozadí, podobných tvarů) a schopnost zrakové analýzy, syntézy a zrakové paměti. Další kategorií percepce je sluchové vnímání. To obsahuje schopnost sluchové orientace a diferenciace (slabik, slov, vět, tónů, zvuků), dále přijímání a reprodukce rytmu, schopnost sluchové analýzy, syntézy a sluchové paměti. V oblasti kognitivních funkcí je zásadní koncentrace pozornosti, paměť, logické či abstraktní myšlení. Dále také řeč, konkrétně artikulace,

obratnost, slovní zásoba a její využití a schopnost komunikace. Mezi motorické funkce ovlivňující proces čtení spadá hrubá a jemná motorika, pohyby očí a mluvidel, senzorická funkce, kdy se spojí vnímání s pohybem, dále motorická koordinace spojena s rytmizací, a nakonec také grafomotorika (Žáčková, Jucovičová, 2007).

1.2 Fonologické zpracování informací

Základním východiskem pro budování kvalitního základu dekódování je fonologické zpracování čteného textu, které je složeno z fonematického povědomí, tedy umění uvědomit si jednotlivé hlásky ve slovech, jejich odlišení manipulace a variace hlásek. Dále zkušenosti s používáním jazyka a pochopením významu slov. Dál schopnosti rychlého pojmenování a také výborná krátkodobá auditivní paměť (Krejčová, 2019). Fonologické povědomí je složeno ze 4 schopností, jejichž souhra umožní kvalitní fonologické zpracování textu. Jsou to:

- **Fonematické podvědomí** nepatří mezi schopnosti, které bychom měli od narození naopak je zapotřebí si je během vývoje osvojit a prohlubovat ve svém rodném jazyce. Pro každá stádium ontogeneze je typická určitá fáze získávání fonematického podvědomí ale nelze říci, že by byly na sobě závislé chronologicky. Úzce souvisí s výukou čtení psaní a osvojováním si řeči (Seidlová Málková, 2016).
- **Rychlé pojmenování** znamení schopnost vybavit si název toho kódu, který právě čtenář přečetl. To vše je nutno propojit s intermodalitou, tedy schopností informace z různých smyslových analyzátorů spojit a využít. Také se schopností automatizace. Umět rychle, bezděčně popsat čtený kód ale i serialitou a orientací v prostoru. Pokud tedy v textu čtenář najde slovo, které zná, jak fonologicky, tak graficky je schopen slovo hned identifikovat a přečíst ho velmi rychle a plynule (Kejčová, 2019).
- **Krátkodobá auditivní paměť** má za úkol čtený text, a hlavně jeho posloupnost potřeba v paměti tak, aby byl čtenář schopen vyznat se v textu a pamatoval si začátek slova, než dočte konec. Jde o krátkodobé zachycení řečové či akustické informace, jenž samovolně zmizí, pokud není aktivně zpracována. K tomu slouží tzv. vnitřní řeč, která způsobí prodloužení a udržení slyšených, či přečtení informací (Jošt, 2011).
- **Morfologické povědomí** je další z několika východisek osvojení si techniky čtení. Tento druh povědomí bývá u některých jedinců využíván, jako kompenzační mechanismus při čtení a je mnohem lépe vyvinut, než fonematické povědomí to je obvykle slabší. Morfémy jsou předpona, vpona, přípona, koncovka, nebo kořen slova. Morfémy úzce souvisí s porozuměním textu. Při učení techniky jsou tedy pro děti morfémy mnohem

srozumitelnější, jelikož na rozdíl od různě kombinovaných slabik nesou svůj význam, což lze využít k výuce vztahů mezi slovy a tím usnadnění čtení i psaní (Krejčová, 2019).

1.3 Modely čtení

Modely čtení se zabývají souvislostí pohybu očí při čtení. U lidí s dyslexií jsou popsány velmi výrazné odlišnosti pohybu očí při čtení od intaktní populace. Existují dvě třídy modelů čtení, které navzájem popisují vztahy mezi očními pohyby, které oči při čtení provedou. Jsou jimi fixace, tedy rozhodnutí, kdy a na jak dlouho se oči přemístí a sakády, což je rozhodnutí, kam pohyby očí přemístí. Prozatím není jasně dokázáno, zda jsou tyto jevy na sobě závislé, nebo zda je jeden druhému nadřazen či podřízen (Vyhnálek, Brzezný, Jeřábek, 2006).

Autorka se rozhodla popsat jenom jeden z modelů, a to Morrisonův procesní model čtení. Dále jsou známy například modely E-Z reader či O´Reganův okulometrický model. Morrisonův procesní model čtení popisuje, že pohyb očí řídí jazykové zpracování. Směr je tedy od vyšších duševních funkcí po ty nižší. Kromě očních pohybů řídí jazykové zpracování také pozornost. Když čtenář fixoval dostatečně dlouho slovo tak, aby mu porozuměl, vyšle jazykové zpracování příkaz pozornosti, aby připravilo sakády k dalšímu slovu. Oční pohyb je pomalejší než přesun pozornosti, což umožňuje další slovo zpracovat před přenesením očí. Tento proces nazývá parafoveální zpracování slova. Pokud v této fázi vyhodnotí mozek, že je slovo zásadní a je potřeba ho analyzovat foveálně, již spuštěná sakáda se přemístí a důkladně slovo vyhodnotí, získává tím potřebné informace. Pokud je parafoveální zpracování dostatečné, tedy, že textu bylo porozuměno před přemístěním očí, sakáda se přemístí až na další slovo a to předchozí, které bylo parafoveálně zpracováno vynechá. Rozhodnutí o tom, že dokonalému porozumění stačilo parafoveální zpracování musí přijít ještě před dokončením sakády, jinak se předem naprogramované oko přenese na následující slovo (Jošt, 2011).

1.4 Psychologické aspekty čtení

Čtení řadíme z psychologického hlediska do kognitivních dovedností. To není klasifikováno jako jedna samostatná dovednost, nýbrž se jako taková skládá z více dovedností rozdělených na dovednosti nižšího řádu. Zde patří znalost významu konkrétních slov, ale také dovednost základního principu čtení. Do kategorie dovedností vyššího řádu zahrnujeme dovednost získané informace integrovat, získávat, vyhledávat, vyhodnocovat a domýšlet. Zásadní je

dovednost kontroly, zda čtenář stále rozumí tomu, co čte, a to i v průběhu čtení (Kosíková, 2011).

Psychický proces úzce spjat zejména s porozuměním při čtení, je paměť. Pracovní paměť má za úkol spojovat informace smyslové podstaty s již uloženými daty v dlouhodobé paměti. Tím dosáhneme takzvaného podvědomého monitoringu porozumění tedy, že zároveň sledujeme i chápeme čtený text. V oblasti metakognice (poznání toho, jak člověk poznává) je pro čtení tato seberegulace zásadní v tom, že si čtenář stanoví, jaké informace chce z textu získat, zhodnotí, zda rozumí tomu, co čte, a jestli svým konáním směřuje k cíli. V dospělém věku je dovednost čtení postavena na syntaktických a sémantických dovednostech. Tento posun, bývá u jedinců s dyslexií minimální, stále spoléhají na vizuální znalost slov. Nedokáží pracovat se souvislostí mezi informacemi, s významovou složkou slov či větnou skladbou. (Krejčová, 2016).

1.5 Čtenářství

Pojem čtenářství je úzce spjat s pojmem čtenářské gramotnosti, jenž je definována, jako umění o psaném textu přemýšlet, rozumět mu, využít ho k aktivní účasti ve společnosti, umět ho používat k rozšíření svých vědomostí a dosažení cílů. Zahrnuje i to, že čtenář zvládá porozumět textu jako celku, vystihnout zásadní myšlenky, vysvětlí účel textu, umí v něm vyhledat požadované informace, kriticky zhodnotí obsah textu a dokáže posoudit formu i jeho stavbu, žánr a autora. Také je schopen získané poznatky z četby sdílet s jinými čtenáři a aplikovat je ve svém konání a seberozvoji. Čtenář splňující všechna tato kritéria se dá považovat za čtenářsky gramotného. Čtenářství jako takové si pak klade za cíl tyto kvality rozvíjet a za pomocí vzdělávacích institucí vést čtenáře k vytvoření si kladnému vztahu ke knihám, četbě a vlastnímu čtenářskému vkusu (Zachová, 2012).

2 HERECTVÍ A PRÁCE S TEXTEM

V následující kapitole je rozepsán velmi provázaný vztah lidské profesní činnosti – herectví se čtením, porozumění psaného slova, imaginací a prací s textem obecně.

2.1 Herectví

Dalo by se v jednoduchosti říci, že herectví je pouhé jednání v roli. Toto tvrzení, však skrývá mnohé oblasti, které nám umí poskytnout opravdový vhled do problematiky herectví. Herec musí zvládat i další řadu dovedností a disciplín, projít si bohatou, a hlavně náročnou hereckou průpravou (Zich, 2018). Dovednosti, znalosti a schopnosti, kterými musí herec oplývat, spadají do složky herecké vybavenosti, do které zařazujeme (Martinec, 2003):

- herní spontánnost – umění převodu vnitřních podnětů do výrazových prostředků, pohotová reakce na signály hereckého partnera, bdělé snění, svévolné řetězení obrazů;
- technické složky – práce s hlasem, pohybový projev;
- racionální složky – respekt k řádu, smysl pro kompozici a fabulaci celku, logika;
- emotivně tvůrčí složky – fantazie, emotivní paměť, vnitřní vidění.

Herectví je velmi rozmanitá disciplína, jak v oblasti teoretické, tak v oblasti praktické. Důvodem je fakt, že herectví jako takové není příliš racionálně podchyceno. Vychází z jedinečnosti osobnosti daného herce, z nehmatatelných pocitů, emocí. Je postaveno na základě talentu a specifického vyzařování jednotlivce. Herectví můžeme rozdělit z hlediska prostředí a média, se kterým pracuje, na divadelní, filmové, rozhlasové a loutkoherectví (Vostrý, 2014).

Pracovním nástrojem v profesi herectví je hercovo tělo, které musí neustále pracovat na zdokonalení techniky hereckého projevu. Základem dobrého herectví je ovládat techniky vnější, do nichž zahrnujeme hlasový a pohybový projev. Následují techniky vnitřní, mezi které řadíme emocionalitu, vnitřní vidění či fantazii, dále smyslové vnímání, myšlení, paměť a procesy umožňující schopnost analyzovat dramatický text, tedy souhrnně nazvané psychické děje, které si herec dokáže uvědomit. Poslední kategorií z členění hereckých technik jsou hlubinné zdroje herecké tvorby a sebepoznání. To jsou většinou herecké projevy velmi intuitivní, pudové, neuchopitelné, snové. Díky tomu je umělecký projev herce propojený jednotný celek složený ze čtyř komponentů:

- osobnosti umělce,
- materiálu, ze kterého čerpá,

– nástroje, jímž herec upravuje materiál obsahující dílo a
– konečného artefaktu.

Tento fakt ho odlišuje od ostatních umění, jelikož herec je vlastně odkázán pouze sám na sebe včetně svých limitů. Je nástrojem, na který si sám hraje vlastní skladbu (Martinec, 2003).

2.2 Psychologické aspekty herectví

Herec nemá primárně pozornost zaměřenou do oblasti intelektu ale spíše do sféry citové, emocionální. Má tedy mnohem blíže ke kinestetickém prožitku než k logickému. Herci jsou zaměřeni výhradně na své vlastní schopnosti a dovednosti pracovat se svým tělem a psychikou. Základní funkcí psychiky u herců, která musí být nadměrně vyvinutá, je emocionální paměť. Herec musí být schopen ukládat během vlastního působení citové a estetické zážitky, dokázat si je s různým časovým odstupem vybavit, navodit si vnitřní atmosféru a zpracovat zážitek pohybem, hlasem. Výbavnost prožitků z emocionální paměti je možné souhrou značného množství psychických vlastností a trénované techniky herectví. Z hlediska psychiky toto umění stojí na vysoké vnímavosti všech smyslů a s tím spojené schopnosti vyvolat z paměti konkrétní vjemy vzpomínek. Dále na vynikající paměti obrazové, textové, situační i pohybové. Na základě těchto vlastností musí herec dokonale ovládat techniku práce s tělem a hlasem. Je u něj nutná schopnost herecký projev zafixovat, cizí mu nesmí být umění nápodoby všech výrazových prostředků. Výjimečné schopnosti herec musí dosahovat v oblasti fantazie a představivosti složené z obrazové složky, kde jde o jakýsi vnitřní film tedy schopnost vnímat dění a postavu ve všech souvislostech. Dále sluchová, chuťová fantazie. Do složky slovní fantazie musíme zařadit práci se slovem, potažmo textem zde uplatňuje herec schopnost se slovy si pohrávat, měnit, vidět přidaný význam mezi řádky. Poslední složkou je fabulační představivost a fantazie, zde jde o umění vytvářet si příběhy, dějové linky postav a hledat motivace v hrané situaci (Frejka, 2004, Kade, Ozucan, Lindelli, 2013).

I když je hercův projev postaven na základech citlivosti, fantazie či spontánnosti, nelze logiku opomenout. Hlavně ve fázi zkoušení je racionalita velikou oporou při tvorbě role, práci s textem. Umělec si klade jednoznačné otázky Kdo? Kde? Kdy? Proč? Jak? S kým? Pro koho? Psychologické aspekty herectví se v kontextu hercovi práce popisuje odděleně i s vlastní definicí. Patří mezi ně zážitky, myšlenky, pozornost, smyslové vnímání, představivost, fantazie a textová, vizuální, akustická, významová, emocionální paměť. Toto vše je úzce spjato s herectvím na zkouškách i na jevišti, což nás navede na divadelní pohled, tedy, že

pojmy od sebe nelze oddělit, jelikož se neustále vzájemně ovlivňují a proplétají. Jenom jejich kooperace a souhra dokáží vytvořit funkční hereckou techniku (Martinec, 2003).

2.3 Práce s textem v oboru herectví

Autor dramatického textu musí být velmi dobře orientovaný v mateřském jazyku a jeho formách. Tvůrce tak má pouze jeden jediný výrazový prostředek, jimiž jsou slova. Je zběhlý v technice výtvarné práce s jazykem, což znamená znát všechny formy jazyka tak, jak se projevují v běžné společnosti. Jeho uměním je schopnost zobrazit lidskou řeč graficky. Herec má pak za úkol takto zpracovanou bezprostřední řeč převést zpátky k životu prostřednictvím jevištní řeči. Umělec si pouze na základě autorových písmen, slov, vět vytváří představu o postavě a vžívá se do ní. Na základě textu musí být schopen vyhledat informace o vnitřním světě postavy i jiným osobám ze hry. Je schopen si vytvořit představy, myšlenky, city, konflikty. Pouhý naučený text odříkaný z paměti, či přečtený v prostředí jeviště není možné považovat za uvěřitelný. To hlavně na základě vědomí, že i bezprostřední jazyk takovým způsobem v běžné komunikaci nepoužíváme (Rektorisová, 1955 a Marinec 2003).

Herec tak nemá pouze textu porozumět, ale musí ho několikrát prostudovat, klást si neustále otázky a vzápětí na ně v textu hledat odpovědi. Zpracovává si povahové rysy a vlastnosti postavy, dedukuje a představuje si, co vše se odvíjí od situací v textu. Hledá podtexty, konkrétně to, co se děje ve skrytu postavy, když říká právě tato slova. Rozkrývá nelogičnosti, klíčová místa, rozpory postavy, které formují její živelnost, a nakonec musí být schopen vytvořit, jakýsi celostní životopis své postavy jen na základě informací z psaného textu. Umělecký text je pak zapotřebí v paměti uchovat i se všemi výše uvedenými podtexty. Herecká paměť je specifický druh paměti, jehož pojem není ani odborně uznán ale dá se jím obsáhnout schopnost herců globálně si zapamatovat text i v souvislosti s fyzickým jednáním, citovým zaujetím a psychologií postavy (Adler, 2000).

2.4 Umělecký přednes

Herci, kteří absolvovali hereckou školu, si prošli průpravou v oblasti práce s textem, zejména v předmětech Jevištní řeč, Jevištní mluva, nebo Umělecký přednes. Zde se žáci a studenti seznamují se specifiky uměleckého přednesu a základy přenosu psaného textu do mluvené podoby a zabývají se intonační složkou a používání intonační diferenciace. Technika práce s textem vždy začíná prvním zážitkem ze čtení, které má přinést inspiraci. V dalším čtení už se snaží herce vést k představám o vnitřním světě postavy a pochopení struktury dramatu.

Později, jen na určitou chvíli, používají text, jako prostředek pro trénink dikce a správné rezonance. U žádného slova se nesmí herec zadrhnout, dochází k opakování slov a vět v různé hlasitosti, frekvenci, rytmu, pohybu, dynamice hlasu. Herec si zkouší celou škálu možností, jak s textem naloží. Dále analyzuje text v dialogu s hereckým kolegou, pedagogem či režisérem. Dokonalá čtenářská gramotnost je tak základní pilířem pro kvalitní herecký projev (Kročil, 2010).

3 DYSLEXIE A JEJÍ VLIV NA POVOLÁNÍ HERCE

Tato kapitola je věnována jedné oblasti specifických poruch učení, a to dyslexii. Autorka kapitolu rozdělila na podkapitoly, které zasadí pohled na dyslexii o širšího kontextu až po propojení dyslexie s herectvím a prací s textem.

3.1 Specifické poruchy učení

Všeobecný termín specifické poruchy učení zahrnuje supiny poruch, které se projevují značnými obtížemi naslouchat, mluvit, číst, psát, usuzovat či obtížemi v získávání matematických znalostí. Tyto problémy mají svoji etiologii ve vnitřních dispozicích jedince. Poruchy učení se velmi často přidružují k jiným nepříznivým poruchám, jako například mentální retardace či senzorické postižení. Dále i ke vnějším sociokulturním jevům, jako je nevhodná výchova, nebo výrazné kulturní rozdíly. Nelze však specifické poruchy učení od těchto vlivů a podmínek odvozovat (Hammil in Pokorná, 2010).

Snadnější než vydefinovat celý komplexní pojem SPU, je popsat jednotlivé poruchy učení. V Mezinárodní klasifikaci nemocí koordinované organizací WHO je dyslexie uvedena pod kódem F 81 - Specifické vývojové poruchy školních dovedností. (MKN-10, 2018). Dále se rozděluje podle oblastí zasažených schopností na:

F 81.0 Specifická porucha četní

F 81.1 Specifická porucha psaní, výslovnosti

F 81.2 Specifická porucha počítání

F 81. 3 Smíšená porucha školních dovedností

F 81. 8 Jiné vývojové poruchy řeči, jazyka

F 81. 9 Vývojová porucha řeči nebo jazyka NS

Základní schopnost číst a psát dává předpoklad, že se naučíme rozumět psanému textu a dokážeme fonémy reprodukovat zase do psaného textu. Tato nutnost komunikovat je zakořeněna v lidské psychice a její nerozvíjení či potlačování vede i k těžkým duševním problémům a potížím v sociální interakci. Vše je úzce spojeno s řečí, potřebou komunikovat a zachycovat prožité. Znalosti jako čtení psaní, matematické dovednosti určují úlohu a postavení člověka ve společnosti. Tabuizace analfabetismu a zesměšňování práce učitelů a školského systému zvyšují riziko sociokulturních příčin problémů ve čtení, psaní a matematice (Pokorná, 2010).

3.2 Dyslexie

Dyslexie se řadí do skupiny SPU. Výrazným znakem poruchy jsou problémy s dekódováním a porozumění čtenému textu. Tyto potíže se také odráží v rychlosti a vytrvalosti v četbě, která je velmi nízká. Původ poruchy nesouvisí s inteligencí, ale se změnami v neurobiologických funkcích. Z pohledu behaviorální psychologie lze říci, že jde o neschopnost naučit se číst na požadované úrovni i přes to, že má jedinec dostatečné rozumové schopnosti a ze strany výchovy a výuky je o něho velmi dobře postaráno (Ebere, 2016). Projevy dyslexie jsou nejznatelnější v předmětu český jazyk, kterého je čtení nedílná známkovaná součást. V jiných předmětech není tato nedostatečnost tak výrazná, ale i tak bývá patrná (Matějček, Vágnerová a kol. 2006).

Odborná literatura dyslexii rozděluje, podle rovin, do kterých se nejvíce promítá (Matějček, Vágnerová a kol., 2006):

- **Biologická** rovina – vymezení dyslexie se odvíjí od změn v neurobiologické a genetické struktuře jedince
- **Kognitivní** rovina – zabývá se systémem a procesy osvojování si čtení a psaní.
- **Behaviorální** rovina – popisuje úroveň zaměřenou na popis jednání dyslektika právě v procesu čtení a psaní.

Je proto potřeba se na dyslexii dívat komplexně, a tak k ní i přistupovat a vnímat nutnost zaměřit pomoc a podporu do všech těchto úrovních. Potíže v jedné rovině se začnou okamžitě promítat do jiných a intervence v jedné úrovni se nemusí správně projevovat v druhé (Matějček, Vágnerová a kol., 2006).

3.2.1 Specifické projevy dyslexie

Specifické projevy dyslexie se projevují značnými problémy v dekódování jednotlivých slov, jehož příčinou je nedostatečná schopnost fonologického zpracování. Rozpoznání hlásky, fonému, jenž je základní jednotkou řeči, jeho zachycení a odlišení v proudu slov je nejdůležitější pro správnou schopnost zpracování informace z četby. Dyslektici mají problém v orientaci a zachycení rychle se měnících fonému v řeči. Vývoj diferencovaného vnímání hlásek začíná okolo čtvrtého roku, a pokud je zpomalen či narušen, odrazí se to ve slabé slovní zásobě, nebo nepřesnosti ve vyslovování. Fonologické podvědomí je pochopení faktu, že slovo je složeno z různě znějících hlásek s nějakým významem. Toho je dítě vědomě schopno až v období mladšího školního věku a později. Dyslektické děti mají potíž ve

zpracování rychlých, prchavých zvukových podmětů, zachycení rychlého sledu informací. Nerozlišují správně řečové zvuky a neumí pochytit jejich sekvence. Ještě obtížnější je situace při rychlé, překotné řeči. Potíže ve fonologické diferenciaci se projevují artikulačními problémy. Časté bývají záměny zvukově podobných hlásek a jejich přehazování. Problematicky působí diferenciace sykavek, měkkých a tvrdých slabik. Dále tyto děti provází komplikovanost v percepci mluvené řeči a převedení posloupnosti jednotek v mluvené řeči či problematické určování pořadí slov ve větě. U dyslektiků neexistuje automatické propojení mezi centry percepce řeči a centry pozornosti, čehož výsledkem je nedostatečná rychlost reakce na změnu a její zachycení (Ebere, 2016). Dále je popisován deficit v rozpoznávání ortografické informace, který zapříčiněn problémy v senzorické percepci, kdy dítě není schopno rozlišovat grafémy a nechápe význam písmene či obrazce. Poruchy ve vizuální percepci se odráží v nízkém tempu při čtení a horší plynulosti čteného textu. I zde jsou zjevné nedostatky fonologického vnímaní, kdy dítě nemůže dostatečně pochopit význam slabik složených z nich, a tedy i z nich vytvořený grafický zápis symbolů. Potíže v ortografické diferenciaci jsou u dyslektiků výrazné zejména v rozlišení podobných grafému jejich detailů či jejich otočené či převrácené tvary. Morfémy jsou základní významové jednotky sdělení. Nutností je znalost významu grafému a fonému. Schopnosti dyslektiků v manipulaci s morfémy je pomalejší a nerovnoměrná (Kelly a kol. in Matějček, Vágnerová a kol., 2006).

Spojení dyslexie a jiných poruch vývoje jazyka a řeči bývá v populaci časté. Pomalé čtení, nepřesnost, neplynulost v rozeznávání slov, nedostatečné fonologické dekódování to vše je součást čtení lidí s dyslexií. Tyto problémy vedou k neschopnosti plně proces čtení zautomatizovat a slova plynně dekódovat, s čímž je spojeno špatné zapamatování čteného obsahu. Náročnost interpretace psaného textu se odvíjí také od jazyka, v němž dítě čte. Například angličtina je pro česky mluvící dyslektiky velmi obtížná, jelikož je rozdíl v tom, jak se dané slovo čte a jak vyslovuje. Dyslexie bývá v polovině případů spojena se specifickou poruchou jazyka, například vývojová dysfázie (Matějček, Vágnerová a kol., 2006).

Berninger in Matějček, Vágnerová a kol., 2006 popisuje, že vnímání dyslektických dětí bývá v typicky pomalém reagování na rychle se měnící podměty a soustředění dětí kolísá. Tento deficit pak řeší velmi nestandartními způsoby uvažování. Preferují holistické řešení problému a učí se náhodně a účelně. Úkoly zpracovává nesystematicky a volí raději mezi více netypickými řešeními. Nápadnost v uvažování a nesystematičnost bývá často argument pro okolí, že je dítě nezvedené a hloupé. Hledat nové strategie je pro dyslektiky velmi obtížné, proto raději lpí na jednom řešení i za cenu jeho neefektivity. Dále se mezi specifické projevy

zahrnují poruchy exekutivních funkcí, jejichž projevy jsou malá kapacita pracovní paměti, menší flexibilita, pomalost, potíže ve fonologické a vizuální pozornosti, která přináší problematické vštípení tvarů písmen a slabik a nedostatečná plynulost. Neplynulost v řešení úkolů bývá také důsledkem zhoršené výbavnosti z dlouhodobé paměti. Problematické bývá také přesouvání pozornosti z podmětu na podmět (Matějček, Vágnerová a kol., 2006).

3.2.2 Nespecifické projevy dyslexie

Tyto projevy jsou obecné a vyskytují se v kombinaci s projevy hlavní poruchy učení. Pokud se vyskytují samostatně nelze je klasifikovat jako SPU. (Jucovičová, Žáčková, 2008).

Mezi základní nespecifické projevy dyslexie lze zařadit (Vitásková, 2006):

- deficity v oblasti pozornosti jak v rovině zrakové, sluchové, nebo pozornost přílišná, kdy se jedinec soustředí na jednu věc a nevnímá ostatní vjemy;
- deficit v oblasti paměti krátkodobé i dlouhodobé;
- deficit v rovině sluchové, zrakové i pohybové;
- deficity v oblastech jemné i hrubé motoriky a koordinaci těla;
- deficity v časoprostorové orientaci a ve vnímání seriality;
- deficity v pravolevé orientaci;
- deficit v rovině senzorické integrace to znamená, že jedinec není schopen dokonale vnímat informace přicházející z různých smyslových analyzátorů;
- deficity v jazyce a řeči s tím spojená zhoršená schopnost používat gramatická pravidla a potíže s artikulací;
- deficity v oblasti aktivity a emoční labilita.

3.2.3 Socioemocionální dopady dyslexie

Krejčová (2010) popisuje, že projevy dyslexie, ať už specifické či nespecifické, zasahují a ovlivňují život jedince. Zejména jeho následné chování a emocionální rozpoložení. To je vyznačováno častým neporozuměním vlastní osobě a nedůvěře ve vlastní schopnosti. Velmi častý je pocit viny a studu. Lidé s dyslexií se podceňují a dávají si za vinu svoji neschopnost, proto se často podhodnocují a nesnaží se být průbojnější, například ve své kariéře. Tento nedostatek sebedůvěry často pramení již z dětství, kdy je dítě neustále konfrontováno se svými nedostatečnými schopnostmi. Dítě přichází o iluze, že se bude moci věnovat tomu, čemu chce, protože se to nezvládne naučit. Navazuje na to pocit frustrace, vzteku a nepochopení. V dospělosti jsou tyto emoce nejvíce manifestovány do úzkosti a depresí.

Dospělý dyslektik tak může žít v neustálém napětí, že někdo z okolí objeví jeho slabost a potíže a stále víc se zaměřuje na jejich maskování, což mu bere značné množství energie. Neustále se musí zabývat plánováním strategie, jak zpracovávat nové úkoly, aby vše zvládl plnohodnotně. Deprese a emocionální rozladění se pak odrazí zejména do případů, kdy takto dlouhodobě dospělý člověk s dyslexií svůj problém skrývá, neřeší, a navíc se musí vyrovnávat se značným neúspěchem a problémy.

3.2.4 Diagnostika dyslexie

V první řadě je nutné u diagnostiky dyslexie vyřadit jako příčinu čtenářské neúspěšnosti smyslové vady, neurologické či zdravotní postižení a dále řadu duševních onemocnění, jež by se mohla projevovat zhoršením čtenářského výkonu. Zahrnout také musíme faktor zanedbání výchovy z toho plynoucí deprivace a subdeprivace. Dle MKN 10 je vývojová dyslexie, kterou popisuje Jošt (2011, s. 14), Specifická porucha čtení *„u nichž je osvojování si dovednosti čtení porušeno už od raných vývojových stádií. Narušení není jen pouhý důsledek nedostatku příležitosti k učení a nelze ho přičíst žádné formě získaného poškození, nebo onemocnění mozku. Spíše se předpokládá, že poruchy přicházejí z abnormalit v kognitivních procesech, které lze z velké části odvodit od nějakého typu biologické dysfunkce*“. Narušen je vývoj v dovednostech čtení, které nemůžeme přisuzovat mentálnímu věku, problémům se zrakem či nevhodnému způsobu vyučování. Většinou je postiženo porozumění čtenému textu. Výkon dítěte ve čtení je jednoznačně pod úrovní všeobecné inteligence pro daný chronologický věk a třídu. Není výjimkou, že je k problémům ve čtení přidružena i porucha v psaní (Mezinárodní klasifikace nemocí, 2018).

3.2.5 Diagnostika čtení u adolescentů a dospělých

Diagnostikou čtení u adolescentů a dospělých se zabývá např. Krejčová (2019). Při diagnostice čtenářských schopností se v naší zemi používá čtení souvislého textu, jak čtení nahlas, tak v duchu. Dále se využívá čtení prostého seznamu slov, u kterého se zaměřujeme na rychlost a přesnost, ale uniká kontrola plynulosti ve čtení. Pro diagnostiku techniky čtení užíváme například *Zkoušku čtení dle Matějčka a Žlaba*. Větší část tohoto testu je zaměřena na analýzu techniky čtení sleduje třeba tempo, chybovost a počet přečtených slov za tři minuty. Dalším způsobem je specifická metoda *Latyš*, při které jde o čtení textu tvořeného z pseudoslov a velmi citlivě rozlišuje dyslektiky s potížemi v technice čtení. Je hojně využíván u všech věkových kategorií. Porozumění čtenému textu je nejdůležitější v procesu čtení, a tedy zásadní složkou diagnostiky v souvislosti s technickou složkou čtení. Někdy

může třeba být technika poškozena a je narušeno i porozumění, ale jindy lze i přes porušenou techniku ovládat kvalitní porozumění, což je v diagnostice stěžejní informace. V diagnostice porozumění textu může být použita testová baterie *DysTes*t. Dále se Krejčová (2019) zaměřuje na dvě kategorie porozumění textu:

- informace implicitního charakteru, údajů, které nejsou jasně řečeny, tj. skryté významy „mezi řádky“
- informace sdělené explicitně, tedy ty, které se dají vyhledat v texu a jsou tam přímo uvedeny, například děje či vzhled postav

3.2.6 Specifika diagnostiky čtení a psaní u adolescentů a dospělých

Využívá se standardizovaná testová baterie Diagnostika specifických poruch učení u adolescentů a dospělých osob od autorek Cimlerové, Pokorné a Chalupové (2007). Obsahuje tři texty. Dva z nich diagnostikovaný přečte nahlas, jeden potichu. Jeden z textů pro čtení nahlas, je Latyš druhý je převzat z testové baterie pro děti, ale je standardizován pro starší věk a třetí pro čtení potichu, je speciálně vytvořen jen pro tuto baterii. V diagnostice se srovnává tempo u textu nahlas a textu potichu, ale také způsob převyprávění obou textů, jež jsou v obtížnosti a úrovni porozumění shodné.

Jak uvádí Zelenková (2013) je psaní nedílnou součástí diagnostiky SPU, jelikož písemný projev odráží nedostatky i jejich úroveň v kognitivních, lingvistických a grafomotorických dovednostech. Obtíže v oblasti grafomotoriky se projeví horší orientací na ploše textu, koordinací oko – ruka. Nesprávný zápis slov se špatnou aplikací gramatiky plyne z oslabeného fonematického povědomí. Další deficity jsou při formulaci souvětí, neschopnosti plánovat, rekapitulovat, upravovat a opravovat text. Nejzákladnější úkol pro účel diagnostiky je diktát, kdy je sledováno množství chyb, charakter chyb, způsob zápisu, čitelnost a tempo.

3.3 Kompenzační strategie

Nejznačnějšího posunu v čtenářské kompetenci můžeme dosáhnout zejména v dětství po dobu školní docházky, kdy za pomoci pedagogů, systematické metodiky a podpůrných opatření je žák s dyslexií schopen plnohodnotně studovat a být rovnocenným spolužákem dětí bez dyslexie. Autoři De Boer, Donker-BErgstra a Kostonos (2012) ve své publikaci zpracovali charakteristiku seberegulovaného učení a vytvořili 4 kategorie strategií učení. První kategorie kognitivních strategií je zaměřena na oblast učení konkrétního úkolu. Analýza úkolu

a nalezení souvislostí mezi již naučeným a novým učivem je základním pilířem této strategie. Dále zahrnuje opakování a procvičování čerstvého učiva či postupu a naposledy organizace zpracování úkolu. Druhá kategorie je spojena s metakognitivními strategiemi, které nalézají své uplatnění zejména v úvodu práce na úkolu, tedy v procesu plánování řešení. Dále jsou užity samozřejmě i v průběhu, kdy spočívají ve sledování průběhu práce a monitoringu vlastních činností a potřebnou sebereflexi. Třetí jsou strategie řízení, mají cíl vytvořit vhodné studijní prostředí, což je vlastně vědomé vymezení různých učebních preferencí. Nejširší a nejvíce využívané jsou strategie čtvrté kategorie, a to motivační, na základě jich si žáci stanovují cíle své činnosti a jsou trénování v interpretaci svého postoje či výsledku, aby vše zvládli a v případě neúspěchu měli sílu to nevzdávat, ale využili zkušenosti k dalšímu úkolu. Podpora všech těchto strategií je zásadní pro výrazné zlepšení výsledků a snížení negativního dopadu dyslexie. Seberegulované učení má mnohem větší pozitivní vliv právě u žáků s SPU než u zbytku populace, a hlavně s dlouhodobým přesahem.

Dalšími metodami kompenzace u dětí s dyslexií je pravidelný trénink klasického čtení, které jsou upraveny pro děti atraktivně, aby na čtení nezanevřely. Publikací obsahujících metodiky, úpravy textů a speciální čtenářské cvičení je mnoho. Dále napomáhá trénink porozumění čtení, který je rozdělen na výčty postupů činností, před čtením textu, během čtení a po čtení. Dále je v rámci dosažení nejvyšší možné míry kompenzace nutné věnovat tréninku fonematického povědomí, tedy uvědomování si hlásek a správné manipulace s nimi. Značná pozornost je věnována i podpoře krátkodobé a pracovní paměti, procesu strukturalizace obsáhlých úloh, serialitě a prostorové orientaci (Krejčová, 2016).

3.4 Herectví s dyslexií

Z literatury, ze které autorka čerpala, je zřejmé, že text tvoří nedílnou, zásadní složku herecké práce. Nejenom technická složka percepce čteného textu, ale zejména čtenářská gramotnost, je v herecké profesi nedílnou součástí. Pokud má herec nedostatky, byť jen v jedné z těchto složek, přináší mu to komplikace, se kterými se musí vyrovnávat. Herecká práce stojí na pochopení a vcítění se do hrané postavy. To nelze bez textu, ve kterém autor popisuje její charakter a vlastnosti, uvádí postavu do příběhu a píše, jak postava jedná a řeší konflikty. Herec tak musí být schopen vyhledávat veliké množství informací v textu pod povrchem, což pro herce s dyslexií může být náročné a vyčerpávající. Dále pracuje často i s nepřipraveným textem, například v oblastech moderování a dabingu. To jsou situace, které mohou být pro herce dyslektika nepříjemné a stresové. Dále je známo, že takový umělec musí zvládat

memorovat obrovské množství textu souběžně s emocionálními a pohybovými vjemy. Výrazně bývá schopen strukturovat myšlenky a koncentrovat se na výkon. Pokud se podíváme do kategorií příznaků dyslexie, je zřejmé, že výčet schopností a dovedností souvisejících s herectvím není v kombinaci s dyslexií úplně ideální. Zásadní je ale schopnost kompenzovat nedostatky a vyvážit zápor klady, které jsou zjevné zejména v imaginaci a úsilí. Tím jsou herci s dyslexií mimořádně obdařeni, a bývá to i důvod proč se herectví i s dyslexii dokáží věnovat (Kročil, 2010). Může se zdát, že herec s dyslexií vlastně ani nemůže existovat, jelikož nemá z podstaty dyslexie pro herectví přirozené vlohy a nemůže tuto profesi vykonávat plnohodnotně. Takže i kdyby nějaký člověk s dyslexií hercem být chtěl, bývá dogma, že se mu to nepodaří a dříve či později se hercům bez dyslexie nevyrovná. Je to ovšem veliký omyl s dyslektiky z řad herců se můžeme v česku setkat jak na scénách oblastních divadel, tak i na první scéně. S dyslexií se potýká řada slavných hereckých hvězd, kteří se nebojí o své poruše hovořit. Společnost Made by dyslexia se na různých internetových platformách snaží popularizovat tuto poruchu a otevírat lidem s ní nové obzory a vzdělávat pedagogy v práci s dětmi s dyslexií, poskytovat rady, nové technologie a intaktní populaci zajímavým způsobem seznamovat s dyslexií, ale i vyvracet mýty s ní spojené. Vytvořila mimo jiné také soubor videorozhovorů se slavnými osobnostmi s dyslexií, kteří jsou úspěšní a se svojí nevýhodou se velmi dobře vypořádali. Mezi nimi byla i herečka Keira Knightley, která popsala, jak pracuje s dyslexií ve své profesi. Dyslexie jí byla diagnostikována v šesti letech, ale už tehdy si dokázala zapamatovat slovo od slova texty knih, které jí maminka předčítala. Když ale měla číst sama, kvalita jejího čtenářského projevu byla velmi slabá a ve třídě patřila mezi nejhorší čtenáře. Popisuje, jak se jí dostalo veliké podpory ze strany rodičů a zejména učitelů ve své škole. Ti jí pomáhali hledat obory, které ji budou motivovat a bavit. Keiru naplňovaly předměty, jako hudební výchova, výtvarná výchova či dramatická výchova, také rozvíjela svůj talent tvůrčího psaní. Motivací pro to zlepšovat se a kompenzovat čtenářské nedostatky, jí byla touha stát se herečkou, od níž ji lidé kvůli dyslexii zrazovali. Právě to ji ale dostatečně podněcovalo stále se snažit zlepšovat. I teď, když je z ní přední britská herečka, slavná po celém světě, musí s dyslexií pracovat. Popisuje, že nelze, aby dostala text v den natáčení, nebo se scény upravovaly chvíli před začátkem. Její výkon se tím velmi zhoršuje a takové situace jsou pro ni velmi stresující. Při čtení na tzv. první dobrou dělá mnoho chyb a činí jí potíže orientovat se v textu. Svůj postoj k dyslexii má ale kladný, jelikož ji naučila velmi dobré pracovní morálce. Pro přípravu své role musí vynaložit veliké množství času, energie a koncentrace oproti hercům bez dyslexie, což je často na výkonu znát. Popsala herečka na serveru www.madebydyslexia.org (© 2021).

PRAKTICKÁ ČÁST

Pro bakalářskou práci zvolila autorka kvalitativní výzkumné šetření. Jako formu výzkumného nástroje používá screeningový dotazník a z něho vycházející, polostrukturovaný rozhovor. V první části se autorka zaměřuje na popis cíle práce a výzkumného problému dále definuje výzkumné otázky a věnuje se metodologii výzkumu bakalářské práce, kam zahrnuje etické aspekty výzkumného šetření a výzkumné metody. Získané informace pak analyzuje s využitím metody obsahové analýzy. Následuje část výsledky a interpretace získaných informací. Poslední část kapitoly je věnována diskuzi, vymezení možných limitů studie a doporučení pro praxi.

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A TEMATICKÉ OBLASTI

Úvodní kapitola bakalářské práce je zaměřena na určení a definování zkoumaného problému. Autorka zde klade výzkumné otázky a stanovuje cíl práce.

4.1 Vymezení zkoumané problematiky

Bakalářská práce se zabývá vlivem dyslexie na povolání profesionální herečky ve stálém angažmá městského divadla, která také účinkuje ve filmech a televizních pořadech. Práce zkoumá vlivy a projevy dyslexie na její povolání. Na základě stanoveného výzkumného problému "*jakým způsobem dyslexie působí na profesi herce"* zpracovala autorka bakalářskou práci a řeší zkoumanou problematiku na základě několika oblastí, z nichž vycházela při realizaci výzkumného šetření.

4.2 Cíl práce, výzkumné otázky a tematické okruhy

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem se projevuje dyslexie u vybrané herečky a jakým způsobem zasahuje do výkonu jejího povolání. Jaké jsou situace, při kterých herečka pociťuje nejvíce vliv dyslexie na povolání a zda vůbec a jaké používá kompenzační metody ke zvládání dyslexie ve své profesi. Autorka má také cíl popsat návrh na zlepšení práce s textem pro tuto herečku s dyslexií na základě dat získaných z případové studie a kritické literární rešerše.

Na základě výše zmíněných okruhů autorka definovala výzkumné otázky ve znění:

VO č. 1: Jakým způsobem ovlivňuje dyslexie herce v jeho povolání?

VO č. 2: Kdy herec nejvíce vnímá ve své profesi vliv dyslexie?

VO č. 3: Jak herec zpracovává projevy dyslexie ve své profesi?

K výše vymezenému cíli a výzkumným otázkám autorka vymezila tři tematické okruhy včetně nástinu jejich obsahu:

- **čtení a herectví**: čtení je výrazná složka tvořící povolání herce, práce s textem je nedílná a zásadní část tvorby nové figury. Zabýváme se vnímáním čtení a čtenářství u herečky.

Pozornost je zde zaměřena na oblasti herectví, kde je bezprostřední práce s textem základní nutností;

- **já herec a dyslexie:** projevy dyslexie a negativní dopady této poruchy herečka subjektivně popisuje, zaměřuje se také na metody kompenzace a hledá pozitiva plynoucí z nutnosti stále se zdokonalovat v práci s textem a čtení;
- **mé okolí a dyslexie:** důležité pro toto výzkumné šetření je i pohled hereččina hereckého okolí. Z její pozice popisuje, jak tuto problematiku vnímají kolegové a zda tato okolnost ovlivňuje vztahy na pracovišti.

4.3 Metodický rámec výzkumného šetření

Vzhledem ke stanovenému výzkumnému problému a cíli práce zvolila autorka smíšený výzkumný design. Zásadní část však tvoří kvalitativní výzkumné šetření. Dle Kutnohorské (2009, s. 22) *„v případě, že při výzkumu využíváme kvalitativního šetření, je to z důvodu, abychom do tématu mohli proniknout hlouběji. Můžeme tak získat nové, neotřelé názory na zkoumaný fenomén. Tento typ výzkumu je vhodný, když potřebujeme zjistit, jak určité jevy vnímají a hodnotí samotní jejich účastníci, což nám umožní přinést nové poznatky o tom, jak se sledované jevy odehrávají přímo v reálném prostředí“.* Kvalitativní výzkum je, jak uvádí Miovský (2006), základní a nejčastější typ výzkumu v pedagogice. V centru pozornosti je případ, objekt našeho výzkumného zájmu. Výběr vhodného účastníka studie provedla autorka na základě stanovených kritérií formou účelového výběru pro získání nejrelevantnějších dat k výzkumu a dosažení cílů. Výběr účastníka by měl být postaven na jeho ochotě a zejména výskytu zkoumaného jevu. Jde o metodu velmi subjektivní a získaná data nelze paušalizovat na všechny případy. Jako metodu získávání dat zvolila autorka kvantitativní metodu sběru dat, a to screeningový dotazník, na jehož podkladu vznikl doplňující polostrukturovaný rozhovor typický pro kvalitativní výzkumná šetření. Jeho význam je v navázání značné míry interakce mezi výzkumníkem a zkoumaným subjektem. Otázky takového rozhovoru směřují k postojům, názorům účastníka a zejména získávání informací týkajících se zkoumané problematiky (Skutil, 2011). Data z obou metod analyzuje souběžně, jelikož tvorba polostrukturovaného rozhovoru závisela na otázkách a odpovědích ze screeningového dotazníku (Hendel, 2016). Analýzu rozhovoru můžeme považovat za velmi intenzivní rozbor, který bude díky své specifičnosti a jedinečnosti co nejvíce objasňován a interpretován. Stěžejní při tvorbě takové analýzy je otevřenost výzkumníka k novým závěrům a nekonvenčním postupům. Důležité je, aby si však uvědomil, že nemůže dokonale obsáhnout vše, jelikož pracuje s osobními prožitky, neuchopitelnými pohnutkami a motivy. Jeho snahou je přetvořit tato data z vnitřního světa do

vnějšího s cílem získat výzkumný materiál. Pracuje s velikou mnohoznačností a rozmanitostí, což vede k možnému rozmělnění a nemožnosti pro výzkumníka obsáhnout vše (Vievegh in Miovský, 2006). Pro přehlednost autorka vytvořila tabulky obsahující soubor otázek a odpovědí z rozhovoru dané tematické oblasti, které jsou pokaždé doplněny o interpretaci získaných dat. Také je do tabulky přetaven screeningový dotazník obsahující výroky a odpovědi na ně. Nakonec autorka popsala odpovědi v kontextu výzkumných otázek a zhodnotila cíl.

4.3.1 Etické aspekty výzkumného šetření

Získané informace z dotazníku a rozhovoru byly použity v práci se souhlasem účastníka studie. V rámci zachování soukromí a možného veřejného zájmu se autorka dohodla s herečkou na používání pouze křestního jména Eliška a neuvedení názvu či místa divadla, ve kterém působí v angažmá. Screeningový dotazník byl účastnici studie zaslán na email a rozhovor proběhl z důvodu probíhající pandemie nemoci Sars-Cov2 také online. Celý hlasový výstup z rozhovoru byl se souhlasem herečky nahráván do počítače. Zkrácený přepis je součástí přílohy P 4 na konci bakalářské práce. Audio nahrávka nebude bez souhlasu účastnice studie poskytnuta třetí straně.

4.3.2 Výběr účastníků výzkumného šetření

Na základě zvoleného typu smíšeného výzkumného designu, případové studii autorka vybírala na základě předem stanovených kritérií vhodného účastníka studie. U případových studií dle Miovského (2006) musí jít o výběr takových účastníků, kteří jsou ochotni se výzkumu zúčastnit z důvodu jejich specifických vlastností. Již podle stanoveného výzkumného problému je zřejmé, že autorka chce věnovat pozornost jednomu konkrétnímu herci. Pro výběr zkoumaného souboru použila autorka metodu záměrného (účelového) výběru. Jde o postup, kdy cíleně vyhledává účastníky studie na základě jejich specifických vlastností. Vzorek je cíleně vybrán na základě předem stanovených kritérií, která musí splňovat. Výběr účastníků studie probíhal nejprve tak, že autorka oslovila 11 divadel po celé České republice na email s žádostí o zprostředkování kontaktů na herce s dyslexií, pokud takového v souboru mají. Na email zareagovaly pouze dva soubory, jejichž herci s dyslexií byli ochotni se výzkumného šetření zúčastnit.

Autorka definovala kritéria, která by měl účastník výzkumného šetření naplňovat:

- aktivní člen činoherního souboru;

- absolvent školy herectví;
- diagnóza SPU dyslexie;
- zájem zúčastnit se studie a spolupracovat.

Dále také kritéria, která musí splnit oslovené divadlo:

- divadlo se stálým činoherním souborem;
- kamenné divadlo;
- dostupnost z místa bydliště autorky.

Výše uvedená kritéria splnila jedna herečka z možných 4 kandidátů. V práci je účastnice šetření uváděna jako herečka, nebo křestním jménem Eliška.

4.3.3 Výzkumné metody

Autorka pracovala se screeningovým dotazníkem (kvantitativní přístup) s následnou tvorbou polostrukturovaného rozhovoru, který navazuje screeningový dotazník. Otázky byly vytvořeny na základě odpovědí ze screeningového dotazníku. Autorka otázky dále s účastnicí během rozhovoru rozvedla a doplnila. Cílem screeningového dotazníku bylo, aby ohraničil téma, kterým se dále studie bude zabývat a poskytl autorce základní vhled do postojů herečky k problematice dyslexie v kontextu jejího díla.

Screeningový dotazník byl variován podle screeningového dotazníku DysTestu od autorek Cimlerové, Čalkovské, Dudíkové a kol., (2014). Autorka dotazník nevyužila plně, ale modifikovala jej. Zmíněný dotazník sloužil jako inspirace pro strukturu a formu, finální dotazník si autorka přizpůsobila pro potřeby výzkumu, respektive výzkumných otázek a tematických oblastí. Z povodně dichotomických otázek navrhla polytomické, aby měla respondentka možnost širšího spektra odpovědí i konkrétněji vyjádřit svůj postoj.

Dotazník obsahuje strukturovanou sadu výroků a otázek, které má určitá skupina lidí vyplnit za účelem zpracovat jejich postoje, myšlení, přesvědčení a hodnoty. Mezi jeho výhody patří, nenákladnost a nízká časová náročnost. Nižší věrohodnost, pružnost a poměrně veliká časová náročnost na přípravu jsou nevýhody, které dotazníkové šetření provází (Miovský, 2006).

Autorka rozčlenila otázky týkající se předmětu výzkumného šetření na tři části podle oblastí, do kterých jsou otázky tematicky zařazeny. Jejich obsah koreluje s předem stanovenými cíli a výzkumnými otázkami. Otázky byly záměrně voleny jako polytomické s pětibodovou stupnicí s možností pouze jedné odpovědi:

- zcela souhlasím
- spíše souhlasím
- spíše nesouhlasím
- nesouhlasím
- nevím

Informace získané ze screeningového dotazníku vnesly do výzkumu přehlednost, kterým oblastem je potřeba věnovat větší pozornost a jaké informace je potřeba důkladněji rozvést, aby výzkumné šetření mělo potřebnou hloubku a kontext. Na základě informací získaných prostřednictvím této kvantitativní výzkumné metody, zpracovala autorka otázky polostrukturovaného rozhovoru, aby důležitá témata dále mohla s účastnicí studie rozvíjet.

Jednotlivé oblasti i položky dotazování, jsou uvedené v následující tabulce.

Tabulka 1: Položky screeningového dotazníku (zdroj: vlastní zpracování)

Tematická oblast	**Položka dotazování**
Čtení a herectví	*Je mi nepříjemné číst na veřejnosti.* *Porucha čtení mě limituje při čtených zkouškách.* *Používám nějaké pomůcky, techniky abych zefektivnila čtení, nebo orientaci v textu.* *Věnuji se dabingu, moderaci a načítání audioknih.* *Při čtení se často zadrhávám.* *Mám problém se zapamatováním textu scénáře a děje.* *Ve své profesi jsme nucena číst velké množství textu.* *Mám problémy při získávání rolí z důvodu čtení nepřipravených textů při konkurzech.*
Já herec a dyslexie	*Dělá mi problémy číst nahlas.* *Vnímám dyslexii jako nevýhodu pro svoji profesi.* *Na dyslexii vnímám v kontextu s herectvím i pozitiva.* *Mývám problémy pochopit smysl toho, co jsem četla.* *Ráda čtu knihy.* *Často si pletu data a časy* *Dělá mi problémy vyjmenovat plynule za sebou měsíce v roce.* *Dělá mi problém vyslovit delší a méně obvyklá slova.* *Pociťuji únavu už po krátké chvíli čtení.* *Snažím se potíže spojené s dyslexií skrývat.*

	Používám nějaké své zaručení techniky, jak projevy dyslexie co nejvíce minimalizovat.
Mé okolí a dyslexie	*Myslím, že čtu pomaleji než druzí.* *Okolí mě často upozorňuje na odlišnost ve čtenářském přednesu.* *Čtení scénářů a jiných pracovních textů mi trvá déle, něž kolegům.* *Kolegové o mé dyslexii vědí.*

Při vytváření polostrukturovaného rozhovoru, autorka vycházela ze zjištění screeningového dotazníku. Položky dotazování svým obsahem korelovaly s cíli práce a výzkumným otázkám. Otázky jsou vydefinované a korelují s tematickými okruhy výzkumu. Další doplňující otázky autorka použila v případě, že se herečka odkláněla od struktury rozhovoru, nebo naopak nečekaně přispěla svou odpovědí a rozpoutala podmětnou diskuzi nad tématem. Otázky slouží zejména k většímu proniknutí do oblastí a rozšíření významu jednotlivých výroků ze screeningového dotazníků. Autorce pomáhají lépe se zorientovat v problematice a dávat zjištěné do souvislostí.

Tabulka 2: Položky polostrukturovaného rozhovoru (zdroj: vlastní zpracování)

Tematická oblast	**Položka dotazování v rozhovoru**
Čtení a herectví	*Uvedla jste, že ne zcela ráda čtete na veřejnosti. Můžete toto více popsat i včetně konkrétních příkladů z Vašeho života?* *Jak u Vás probíhají čtené zkoušky a v čem vnímáte nějaké limity?* *Jaké techniky a pomůcky pro zefektivnění čtení a orientace v textu používáte a můžete je popsat?* *Z jakého důvodu se nevěnujete dabingu, moderaci, načítání audioknih?“* *Vnímáte ze své strany nějaké limity v nutnosti při práci číst veliké množství textu?* *Uvedla jste, že spíše souhlasíte s tvrzením, že se zadrháváte při čtení. Jak tyto obtíže v praxi vypadají?* *Co vám pomáhá si scénář/text zapamatovat?* *Jak z vaší strany vnímáte castingy?*
Já herec a dyslexie	*V jakých situacích nejvíce pociťujete dyslexii jako nevýhodu pro výkon svého povolání?“* *Můžete popsat, jaká pozitiva na dyslexii vidíte?* *Podle čeho si vybíráte knížky, které si přečtete?* *Máte nějaké strategie ke snížení obtíží spojených s orientací v čase a datech?*

	Nesouhlasíte s tím že, vám dělá problém číst delší a méně obvyklá slov. Myslíte si, že na tom má podíl právě herecké průprava? *Jaké používáte techniky na minimalizaci projevů dyslexie?*
Mé okolí a dyslexie	*Jak o potížích spojených s dyslexií hovoříte s kolegy?* *Povšimla jste si, že by k vám kolegové přistupovali jinak?*

4.4 Zpracování a analýza získaných informací

V bakalářské práci jsou získaná data analyzována ve formě obsahové analýzy. Autorka zpracovala data ze záznamu určité komunikace, v tomto případě polostrukturovaného rozhovoru. Mezi další zdroje spadají např. přímá svědectví, příběhy, textové dokumenty, spisy, literární rešerše. Občasně je nazývaná obsahová analýza nazývána jako textuální (Miovský, 2006). Konkrétně je tato práce zaměřena na variantu analýzy zvukové nahrávky polostrukturovaného rozhovoru, který autorka zpracovala do zkráceného přepisu.

Cílem metody je nalézání konkrétních slov a konceptů získaných z komunikace a stanovení jejích četností, vzájemných vztahů a významu (Hendl, 2016). Při konkrétní práci s materiály zvolila autorka metodou grafického mapování a komentování dat. Autorka znázornila rozhovor graficky a rozčlenila, které informace se týkají dané výzkumné otázky. Pro lepší přehlednost, využila barevné rozlišení dat týkajících se jednotlivých výzkumných otázek. Dále tyto informace doplnila o své poznámky a komentáře. Cílem bylo zorientovat se v získaných datech a uvést je do kontextu výzkumu. Po tomto procesu cíleně z upravených dokumentů a strukturovaných informací vyhledávala autorka konkrétní data týkající se výzkumných otázek a cílů. Získaná data k nim přiřazovala, aby mohla interpretovat výsledky své práce a tvořit odpovědi na výzkumné otázky (Miovský, 2006). Autorka pro přehlednost sloučila otázky a odpovědi z rozhovoru do tabulek podle daných tematických oblastí. Pod tabulkou pak sumarizovala a interpretovala získaná data. Nakonec popsala odpovědi v kontextu s výzkumnými otázkami a zhodnotila cíle.

4.5 Výsledky a interpretace získaných dat

V této kapitole nalezneme výsledky včetně jejich interpretace. Otázky autorka člení podle tematických oblastí a odpovědi na ně jsou přepis citací herečky po mírné chronologické a rozsahové, nikoliv však obsahové, úpravě autorky. V úvodní tabulce jsou otázky a výroky ze screeningového dotazníku. Další tabulky obsahují jednotlivé položky z rozhovoru vycházející z výroků screeningového dotazníku a jsou řazeny do tematických oblastí. Tematické oblasti zahrnují otázky týkající se vztahu čtení a dyslexie, já herec a dyslexie a mé okolí a dyslexie.

Tabulka obsahující informace ze screeningového dotazníku

Tabulka 3: Screeningový dotazník doplněný o odpovědi (zdroj: vlastní zpracování)

Tematická oblast	Položka dotazování	Odpověď
Čtení a herectví	*Je mi nepříjemné číst na veřejnosti.*	Spíše souhlasím
	Porucha čtení mě limituje při čtených zkouškách.	Spíše souhlasím
	Používám nějaké pomůcky, techniky abych zefektivnila čtení, nebo orientaci v textu.	Zcela souhlasím
	Věnuji se dabingu, moderaci a načítání audioknih.	Nesouhlasím
	Při čtení se často zadrhávám.	Spíše souhlasím
	Mám problém se zapamatováním textu scénáře a děje.	Nesouhlasím
	Ve své profesi jsme nucena číst velké množství textu	Zcela souhlasím
	Mám problémy při získávání rolí z důvodu čtení nepřipravených textů při konkurzech.	Nevím
Já herec a dyslexie	*Dělá mi problémy číst nahlas.*	Nesouhlasím
	Vnímám dyslexii jako nevýhodu pro svoji profesi.	Spíše souhlasím
	Na dyslexii vnímám v kontextu s herectvím i pozitiva.	Zcela souhlasím
	Mývám problémy pochopit smysl toho, co jsem četla.	Nesouhlasím
	Ráda čtu knihy.	Spíše souhlasím
	Často si pletu data a časy	Zcela souhlasím
	Dělá mi problémy vyjmenovat plynule za sebou měsíce v roce.	Nesouhlasím
	Dělá mi problém vyslovit delší a méně obvyklá slova.	Spíše nesouhlasím
	Pociťuji únavu už po krátké chvíli čtení.	Spíše nesouhlasím

	Snažím se potíže spojené s dyslexií skrývat.	Spíše nesouhlasím
	Používám nějaké své zaručení techniky, jak projevy dyslexie co nejvíce minimalizovat	Zcela souhlasím
Mé okolí a dyslexie	*Myslím, že čtu pomaleji než druzí.*	Nevím
	Okolí mě často upozorňuje na odlišnost ve čtenářském přednesu.	Nevím
	Čtení scénářů a jiných pracovních textů mi trvá déle, něž kolegům.	Spíše nesouhlasím
	Kolegové o mé dyslexii vědí.	Zcela souhlasím

Screeningový dotazník často podal pro autorku překvapivé odpovědi. Autorka tedy plynule přešla na vysvětlující část. Na screeningový dotazník navazuje polostrukturovaný dotazník, v němž respondentka rozvádí jednotlivé otázky. Autorka ponechala herečce jistou volnost v odpovědích, ale vše řídila, aby nedošlo k odklonění od tématu. Autorka nechala rozvinout původní myšlenku. Polostrukturovaný dotazník byl taktéž rozvrhnut do částí dle zvolených tematických oblastí.

4.5.1 Polostrukturovaný dotazník a interpretace získaných dat pro první tematický okruh

První tematický okruh je věnovaný oblasti propojení čtení a dyslexie. Autorka doplňujícími otázkami navázala na screeningový dotazník a nechala herečku popsat jednotlivé součásti její profese spojené se čtením.

Tabulka 4: Polostrukturovaný dotazník doplněný o odpovědi, tematický okruh Čtení a dyslexie (zdroj: vlastní zpracování)

Čtení a dyslexie (přímé výpovědi účastnice saturující danou oblast)
„Uvedla jste, že ne zcela ráda čtete na veřejnosti. Můžete toto více popsat i včetně konkrétních příkladů z Vašeho života?“
Jde hlavně o to, jestli to mám připraveno. Číst z patra na veřejnosti nesnáším. Konkrétní příklady bych našla rozhodně z období studia na konzervatoři (zkoušky). Pokud mám číst na veřejnosti, dělám veliké chyby, pokud nemám text doopravdy naučený. Jak jsem ve velké tenzi a křeči je 100% šance, že udělám 2-3 chyby za monolog. Teď je to trochu jiný. Můžu říct konkrétní příklad s kolegou. Zkoušeli jsme jednu hru, taková frézie písní a činoherních výstupů ty jsme hráli s kolegou jen my dva. Bylo to zakoupené představení pro školu a ta škola nám dala před začátkem nějaký text, který jsme na konci měli přečíst. To představení bylo rychlé, pořád jsme se tam převlíkali, nebyla moc pauza se na to připravit. Takže, když pak čtete a zároveň se díváte do publika, tak jsem samozřejmě udělala velké chyby. Zkusila jsem to hodit do vtipu, ale cítila jsem se

velmi nepříjemně, což divák pozná, nebo aspoň u mě.

„Jak u Vás probíhají čtené zkoušky a v čem vnímáte nějaké limity?“

Na včerejší čtené zkoušce se mi stalo asi pětkrát, že jsme se dostala do situace, kdy se díky své poruše necítím dobře, ale naštěstí jsme po dlouhé době dostali ten text o týden dřív, což nebývá obvyklé, takže jsme si ho načetla. Ale vzhledem k tomu, že jsem dost špatná angličtinářka a v textu bylo hodně anglických slovíček, tak jsem se samozřejmě zasekávala. Ale za tu dobu, co jsem v angažmá 8 let, se dobře známe a já s tím „trapnem“ umím pracovat.

Když vím, že text dostaneme až v den zkoušky, jdu třeba o hodinu dřív do zkušebny, abych si mohla rychle načíst svoji roli. Pokud mám alternaci, tak se domluvíme, ať čte ona.

Zahajovací zkouška probíhá tak, že se sejdeme obsazení herci, režisér k tomu dílu něco řekne, dramaturg taky. Představí nám postavy, jak si je zhruba představuje. Pak si to přečteme od začátku do konce, jak to leží a běží. U muzikálu se pouští mezi to písničky. Podle režiséra záleží na tom jestli, už do čtení máme dávat nějaký herecký projev, nebo jen číst. V životě jsme jen jednou zkoušela dvě hry na jednou a v obou jsme měla hlavní roli, a to jsme si řekla, že už v životě neudělám, protože já, jako Eliška, to prostě neumím dělat. Tak mě to šíleně stresuje, že musím vždycky dělat jen jeden projekt. Mám pocit, že to pro mě nebylo efektní. Nějak nezvládám dělat dva projekty naráz, nejsem v komfortní zóně.

„Jaké techniky a pomůcky pro zefektivnění čtení a orientace v textu používáte a můžete je popsat?“

Klasicky používám zvýrazňovače. Rozlišuju si repliky, scénické poznámky, nebo si tužkou zapisuju aranžmá scén do závorek. Taky si dělám, jak jsem to sama nazvala, „herecké mapy“. To je nákres, odkud kam přicházím, abych si to sesumírovala. Když jde o něco, kde mám větší roli, píšu si hodně podrobný popis, př. jdu od rekvizit, mám na sobě toto, v ruce nesu toto. Sice si to dobře pamatuju, ale většinou hrajeme v blocích. To je, že hrajeme 3 dny jedno představení a pak tři dny jiné, další tři dny hraju úplně na jiné scéně. Tak proto si to píšu, abych byla klidná. Někdy si to ani nestihnu přečíst, ale pro můj klid si to vždycky radši podrobně popíšu někdy dokonce i dvakrát, abych to měla i na druhé straně. Jsou hry, u kterých to ani nejde, že jsme pořád na jevišti, ale tam se to zase spojí. Taky záleží, s jakým režisérem pracuju, jak velkou roli tam mám a jak moc je pro mě hra přehledná, nebo jak moc je to nazkoušené.

„Z jakého důvodu se nevěnujete dabingu, moderaci, načítání audioknih?“

Já jsem dabovala dvakrát, poprvé s mým kolegou jsme nahrávali příběh pro hvězdárnu, ale to jsem text měla dřív, krásně jsme si to připravila a bylo to v pohodě. Pak si mě ale zavolali z nějakého studia, že prý mám zajímavý hlas. Řekla jsme jim, ať se nezlobí, že by to viděli sami. Na první dobrou jdu minimálně. Nezvládnu to. Oni mi ty lidi nevěří, říkají „prosím vás, to dáte“. Já si nevymýšlím, já opravdu znám své kvality, vím, co mohu těm lidem nabídnout, ale tím, že mám tu dyslexii, to nejde. Nechala jsem se přemluvit a stejnak se tam semnou trápili. Natočili, jsem to, ale už se mi neozvali. Pak říkali, že mám sice perfektní hlas, ale nejsem rychlá, ať se nezlobím. Říkám já vím, absolutně s tím počítám. Filmy moc nevyhledávám. Pokud mě někdo doporučí, tak jo, ale castingy nevyhledávám. Mně stačí divadlo. Na moderaci mě vždycky chtějí, protože mě vidí na divadle, já to hned odmítám, protože mluvit z patra neumím a většinou se zaseknu na nějakém slově a chci dělat chytrou, že o tom něco vím a na tom okamžitě nejvíc ztroskotám. Pokud to nemám přesně napsaný, nemůžu se na to připravit dopředu, nepřijmu to. Dostlala jsem několik nabídek na tuto práci, ale většinou doporučím raději kolegy, kteří to zvládnou mnohem lépe, než já.

„Vnímáte ze své strany nějaké limity v nutnosti při práci číst veliké množství textu?“

U nás v divadle je to docela dril, abychom se co nejdříve text naučili a neomezoval nás. Takže jsem naučená, že čím rychleji a precizněji se to naučím, tím lépe se mi bude zkoušet, takže to je vlastně moje motivace. Necítím v tomto limit. Mohu ale říci, kdy jsem limit cítila, to když jsme teď dělali

Galavečer, což je komponovaný večer z různých scének a já jsem tam měla ve video výstupech dělat moderátorku zpráv. Text k tomu jsem dostala ve dvanáct večer a ve dvě odpoledne druhý den jsme to točili. To jsem po dlouhé době cítila velký psychický tlak, protože člověk musí u toho taky nějak vypadat. Musíte aspoň zkopírovat tu předlohu moderátorky, kterou hrajete, a byť jsem měla text na stole tak jsme to přetáčeli, protože jsem tam měla přeřeků tak tisíc. Naštěstí jsem to dělala mým oblíbeným trpělivým režisérem, takže to bylo trochu lepší.
„Uvedla jste, že spíše souhlasíte s tvrzením, že se zadrháváte při čtení. Jak tyto obtíže v praxi vypadají?“ Tak třeba já začnu číst plynule a pak se začnu divit, že čtu plynule no a zadrhnu se. Teď, když je mi 28 let, tak je to mnohem lepší a čtení je více zautomatizované tím, že to dělám tak často. Ale typická je záměna podobných samohlásek či souhlásek. Taky je obvyklé, že si vymyslím slovo, které tam absolutně není. A pokud je nějaký delší slovo, tak si to musím celé zpomalit. Zaměňuju podobná slova třeba nejvýhodnější za nejvhodnější, jako kdyby to mozek přečetl, ale vyhodnotil jinak. Toto se stává nejčastěji, ale už se nezasekávám, že bych něco dlouho luštila. Taky jsem si všimla, že docela často komolím lidem příjmení.
„Co vám pomáhá si scénář/text zapamatovat?“ Tak se zapamatováním scénáře já nemám vůbec problém. To já jsem, už od dětství v tomto dobá třeba básničky ve škole jsem hned uměla a texty se učím velice rychle někdy i líp než kolegové bez dyslexie. Myslím si, že to souvisí s tou emocionální pamětí. Já si k tomu textu vždycky přiřadím emoci a tím si to líp pamatuju. To bylo i ve škole třeba v dějepisu, pokud mě to bavilo, okamžitě jsme si to všechno pamatovala, což třeba v matice takto nešlo, a ještě ke všemu mě nebavila tak to bylo fakt špatné. U čtených zkoušek mi hodně pomáhá naposlouchat si kolegyni, když jsme v alternaci. Jednu hru zkoušíme zhruba pět týdnů každý den, takže je hodně času si to zautomatizovat. Nedokážu se text jedné hry učit v pauzách během zkoušení, nebo hraní druhé. Musím to mít vždycky oddělené až, když slezu z jeviště a vím, že tu jednu postavu mám za sebou, klidně si beru scénář a učím se jinou. Někteří kolegové jsou schopni mezi výstupy sledovat číst texty jiných her, nebo projektů. Já ne.
„Jak z vaší strany vnímáte castingy?“ I tady v angažmá jsme musela několikrát projít castingem, abych obhájila, že se na tu roli hodím, zatím jsem ji vždycky dostala. No nevím, je to naše profese. Prostě to k tomu patří, aby nás někdo hodnotil. U muzikálu třeba dostáváme noty a texty den předem. Já většinou jdu do castingu s přesvědčením, že je to moje profese a jestli ji chci dělat, tak s tím musím umět na sobě pracovat a udělám všechno pro to, abych roli dostala. U konkurzů na činohru nebo film text dopředu moc nemíváme a většinou jen chtějí, abyste to přečetla. To já si to v klidu přečtu, řeknu jim, že potřebuju čas a oni to většinou respektují. Ne, že tam budu zdržovat, ale chvilku si na to dám. Přečtu si to nahlas a dobrý. Samozřejmě, že už samotný konkurz je emoční nátlak, ale já s tím už umím pracovat a nepříjemné pocity potlačit.

Interpretace získaných dat pro první tematický okruh

Herečka popisuje své obtíže ve čtení spojené zejména s nemožností si text připravit. Značné potíže jí dělá zpracovávat nepřipravený text, jak uvedla: *„pokud mám číst na veřejnosti, dělám veliké chyby, pokud nemám text doopravdy naučený. Jak jsem ve velké tenzi a křeči je 100% šance, že udělám 2-3 chyby za monolog.“* Velmi jí vyhovuje mít možnost text předem prostudovat, ale ne vždy se tak děje. Snaží se nepříjemným pocitům ze čtení nepřipraveného

textu předcházet a hledá možnosti, jak získat co nejvíce času na přípravu, a při čtených zkouškách velmi vítá má-li svoji alternaci a může si text naposlouchat: *„Když vím, že text dostaneme, až v den zkoušky, jdu třeba o hodinu dřív do zkušebny, abych si mohla rychle načíst svoji roli. Pokud mám alternaci, tak se domluvíme, ať čte ona.“*

Nejvíce náročné jsou pro herečku zahajovací zkoušky a první čtená zkouška, jelikož je zde největší důraz kladen právě na kvalitu čtení. Své pocity popisuje na konkrétním příkladu: *„Na včerejší čtené zkoušce se mi stalo asi pětkrát, že jsme se dostala do situace, kdy se díky své poruše necítím dobře, ale naštěstí jsme po dlouhé době dostali ten text o týden dřív, což nebývá obvyklé, takže jsme si ho načetla. Ale vzhledem k tomu, že jsem dost špatná angličtinářka a v textu bylo hodně anglických slovíček, tak jsem se samozřejmě zasekávala.“* Dále se cítí velmi nekomfortně, pokud zkouší souběžně dvě hry a musí dělit svoji pozornost mezi dva projekty. Říká: *„Tak mě to šíleně stresuje, že musím vždycky dělat jen jeden projekt. Mám pocit, že by to pro mě nebylo efektní.“*

Co se týká kvality hereččina čtení, popisuje nejčastější problémy v rychlosti a plynulosti čtení, nebo záměny podobných grafémů. Typická je podle ní chybná percepce podobných slov či domýšlení si slov. V oblasti orientace v textu herečka vnímá jisté nedostatky, a proto si vytvořila strategii, jakým způsobem s textem pracuje a to: *„Klasicky používám zvýrazňovače. Rozlišuju si repliky, scénické poznámky, nebo si tužkou zapisuju aranžmá scén do závorek. Taky si dělám, jak jsem to sama nazvala, herecké mapy. To je nákres, odkud kam přicházím, abych si to sesumírovala.“* Se zapamatováním si děje nebo textu herečka problémy podle ní nemá. Popisuje to jako určitou vytrénovanost za tu dobu, co se herectví věnuje a také jí pomáhá spojení textu a emoce, jak uvedla: *„To já jsem už od dětství v tomto dobrá, třeba básničky ve škole jsem hned uměla a texty se učím velice rychle, někdy i líp než kolegové bez dyslexie. Myslím si, že to souvisí s tou emocionální pamětí. Já si k tomu textu vždycky přiřadím emoci a tím si to líp pamatuju.“* Samozřejmě, že je pro herečku výhodnější si repliky co nejdříve zapamatovat než stále pracovat s textem. *„U nás v divadle je to docela dril, abychom se co nejdříve text naučili a neomezoval nás. Takže jsem naučená, že čím rychleji a precizněji se to naučím, tím lépe se mi bude zkoušet, takže to je vlastně moje motivace.“*

Existují odvětví herectví, do kterých se herečka příliš nezapojuje. Jde především o dabing, který je postaven na rychlém efektivním čtení ve spojení s herectvím. Jak se od herečky dozvídáme, nabídek na práci v dabingu dostala několik, ale po první neblahé zkušenosti je už raději odmítá. Popsala: *Oni mi ty lidi nevěří, říkají „prosím vás, to dáte“. Já si ale nevymýšlím, já opravdu znám své kvality, vím, co mohu těm lidem nabídnout, ale tím, že mám*

tu dyslexii, to nejde. Nechala jsem se přemluvit a stejnak se tam semnou trápili. Natočili jsme to, ale už se mi neozvali. Pak říkali, že mám sice perfektní hlas, ale nejsem rychlá, ať se nezlobím.“

Také moderaci a načítání audioknih herečka nevyhledává, jelikož jde většinou o bezprostřední práci s nepřipraveným textem. Další situací, kde je herečka podrobena intenzivní práci s textem a bezprostřednímu čtení, je konkurz, jiným slovem casting. Dozvídáme se, že je vnímá jako absolutní součást její profese a uvědomuje si, že je musí zvládat, pokud se profesi chce věnovat. Neví, jestli je dyslexie přímo překážkou pro získávání nových rolí, ale snaží se vždy co nejvíce minimalizovat její projevy. Aby udělala dojem, například uvádí: *„To já si to v klidu přečtu, řeknu jim, že potřebuju čas a oni to většinou respektují. Ne, že tam budu zdržovat, ale chvilku si na to dám. Přečtu si to nahlas a dobrý. Samozřejmě, že už samotný konkurz je emoční nátlak ale já s tím už umím pracovat a nepříjemné pocity potlačit.“* Herečka také popsala specifický pocit určité sebekontroly, který nad svým čtením má: *„Tak třeba já začnu číst plynule, a pak se začnu divit, že čtu plynule, a zadrhnu se.“*

4.5.2 Polostrukturovaný dotazník a interpretace získaných dat pro druhý tematický okruh

Druhý tematický okruh je věnován vnímání respondentky jako herečky a dává nahlédnout na úskalí, ale i pozitiva této profese, která je vykovávána osobou s SPU – dyslexií.

Tabulka 5: Polostrukturovaný dotazník doplněný o odpovědi, tematický okruh Já herec a dyslexie (zdroj: vlastní zpracování)

Já herec a dyslexie (přímé výpovědi účastnice saturující danou oblast)
„V jakých situacích nejvíce pociťujete dyslexii jako nevýhodu pro výkon svého povolání?“
Hlavně při čtených zkouškách, a také, když pracuju s nepřipraveným textem. Musím práci s textem obětovat o hodně času asi víc než kolegové. Čtu ho několikrát, než všechno pochytím a naučím se správně. Problém nastává, i když se text mění těsně před premiérou nebo natáčením.
„Můžete popsat, jaká pozitiva na dyslexii vidíte?“
Myslím si, že jsem možná někdy preciznější než ostatní moji kolegové. V té připravenosti například. To je ta výhoda, že to mám všechno načtený mockrát i s textem toho druhého, že mě to nevykolejí, když se zapomenu v textu. Někdy znám repliky i svých kolegů. Je to tím, že jak s textem pracuji o hodně víc času, tak mám přehled. Vůbec mi ale nedělá problém, když je nutno improvizovat. Ty nedostatky, které mám ve čtení (přeřeky, chyby) a orientaci v textu (přeskakování) a zejména v časové náročnosti v práci s textem, dokážu přetavit v preciznost a soustředěnost ve zkoušení role.
„Podle čeho si vybíráte knížky, které si přečtete?“
Pokud mě to zajímá, tak čtu. Většinou, když mě chytne nějaký téma, tak se do toho snažím

zabřednout i tím čtením. Hodně poslouchám podcasty a tam někdo něco doporučí a pokud mě to zajímá tak si jdu klidně hned koupit. Beletrii moc nečtu spíš knížky, které mě obohatí v tom, co mě zajímá. Například o józe, nebo cestování. Je těžko odhadovat kolik tak knížek přečtu za rok, protože u mě je četní hodně o emoci vyvolané tou knihou. Jsou knihy, které přečtu za týden, ale taky takové, které rozečtu a už se k nim nikdy nevrátím a dlouhou dobu nepřečtu nic. Jakmile se mě téma dotýká, tak se zažeru a nemůžu přestat. Knížky z povinnosti zvládám těžko, ale když to musí být třeba kvůli práci, tak to musí jít, ale často pak v myšlenkách odbíhám jinam. Takové čtení je na dlouho. Pokud mě to nebaví a nemám motivaci to přečíst, jde to těžko.
„Máte nějaké strategie ke snížení obtíží spojených s orientací v čase a datech?“ Ano mám problémy v orientaci v čase, penězích a taky orientaci v prostoru. Když mi někdo řekne, představ si krychli musím hodně přemýšlet, co to je. Musím si dávat veliké rezervy, abych někde dorazila v čas. Potíže mi dělá hlavně orientace v digitálních hodinách. Vedu si diář i deník. Hodně ráda si píšu, protože pak to všecko vidím.
„Nesouhlasíte s tím že, vám dělá problém číst delší a méně obvyklá slov. Myslíte si, že na tom má podíl právě herecké průprava?“ Určitě mi pomohla. S textem jsme pracovali v předmětu umělecký přednes nebo jevištní mluva. Tam jsme vždy individuálně pracovali s pedagogem na práci s textem. Byla jsem většinou v čteném přednesu nejhorší v ročníku, což teď nevnímám jako chybu, protože mě to nutilo se jim dorovnat. Vždycky jsem si říkala, budu prostě dobrá, jako ten spolužák, abych je dohnala. To mě naučilo se nespokojit s průměrem, nikdy se nespokojím s průměrem. To prostě nejde. Na konzervatoři jsem se cítila mnohem svobodněji než na základní škole, protože tam vás lidi berou takový, jaký jste, prostě jiní. Cítila jsem takové uvolnění oproti tomu tlaku na základce, a to mě nutilo se zlepšovat a dopracovat se ke všem věcem mnohem klidněji a lépe.
„Jaké používáte techniky na minimalizaci projevů dyslexie?“ Všechno potřebuji vizualizovat, takže používám diář a píši si deník. V textu rozlišuju barvami repliky, scénické poznámky a aranže. Vyhýbám se hereckým příležitostem, které mě stresují. Nepouštím se do zkoušení více inscenací naráz. Hodně času věnuji úvodní práci s textem a na role se připravuji velmi dlouho a poctivě, abych předešla tomu, že mě něco zaskočí. Mám opravdu dokonale vytrénovanou vizuální paměť na text a spojení textu s emocí mi pomáhá nedělat chyby.

Interpretace získaných dat pro druhý tematický okruh

Hlavní nevýhodu dyslexie pro svoji profesi herečka spatřuje v nutnosti mít text vždy připravený, což obvykle v profesi není vždy možné také časová náročnost práce s textem, je u této herečky s dyslexií značná. Jak popisuje: *„Musím práci s textem obětovat o hodně času asi víc než kolegové. Čtu ho několikrát, než všechno pochytím a naučím se správně. Problém nastává, i když se text mění těsně před premiérou, nebo natáčením.“* Na dyslexii však vnímá i pozitiva. Je díky ní, více preciznější a důslednější co se týká připravenosti na roli. Jak shrnuje: *„To je ta výhoda, že to mám všechno načtený mockrát i s textem toho druhého, že mě to nevykolejí, když se zapomenu v textu. Někdy znám repliky i svých kolegů je to tím, jak s textem pracuji o hodně víc času, tak mám přehled.“* Dost velký podíl na schopnosti věnovat se herectví i s dyslexií vidí herečka v tom, že prošla hereckou průpravou. Na škole se intenzivně

věnovali práci s textem, jak popisuje: *„Byla jsem většinou v čteném přednesu nejhorší v ročníku, což teď nevnímám jako chybu, protože mě to nutilo se jim dorovnat. Vždycky jsem si říkala, budu prostě dobrá, jako ten spolužák abych je dohnala. To mě naučilo se nespokojit s průměrem, nikdy se nespokojím s průměrem.“* Snaží se své nedostatky vykompenzovat v jiných sférách, jako například soustředěnosti a připravenosti na roli. Co se týká čtení knih, herečka svůj vztah ke knihám popisuje kladně, ale věnuje se spíše četbě populárně naučné literatury, či děl potřebných pro svoji profesi. Pokud čte knihu tak jde většinou o titul, ke kterému tíhne a má vysokou motivaci si ho přečíst jde většinou o doporučení, či téma, kterým se zrovna intenzivně zabývá. Uvádí: *„u mě, je četní hodně o emoci vyvolané tou knihou. Jsou knihy, které přečtu za týden ale taky takové, které rozečtu a už se k nim nikdy nevrátím a dlouhou dobu nepřečtu nic. Jakmile se mě téma dotýká tak se zažeru a nemůžu přestat.“* Zajímavé zjištění, že herečka nesouhlasí s výrokem, že cítí únavu po krátké chvíli čtení, což bývá pro čtenáře dyslektiky obvyklé. Dalším nespecifickým příznakem dyslexie spatná orientace v prostoru v čase a potřeba strukturalizace úkolů. Herečka popisuje problémy s orientací v prostoru i nedostatky v prostorovém vidění. Také popisuje svoji nedochvilnost: *„Musím si dávat veliké rezervy, abych někde dorazila v čas. Potíže mi dělá hlavně orientace v digitálních hodinách.“* Herečka proto využívá ráda vizuální oporu ve formě diáře a také si píše deník. S negativními projevy dyslexie se naučila pracovat či eliminovat. Využívá při práci s textem barevné rozlišení replik, scénických poznámek a aranží. Nepouští se do hereckých příležitostí, které ji stresují, jako dabing, moderace, zkoušení více inscenací naráz. Velké množství času věnuje úvodní přípravě s textem a má velmi dobře vytrénovanou vizuální, emocionální a pohybovou paměť.

4.5.3 Polostrukturovaný dotazník a interpretace získaných dat pro třetí tematický okruh

Poslední oblastí, kterou autorka zkoumá, je vnímání hereckého okolí jedince s diagnostikovanou dyslexií.

Tabulka 6: Polostrukturovaný dotazník doplněný o odpovědi, tematický okruh Mé okolí a dyslexie (zdroj: vlastní zpracování)

Mé okolí a dyslexie (přímé výpovědi účastnice saturující danou oblast)
„Jak o potížích spojených s dyslexií hovoříte s kolegy?“
Normálně, někteří jsou podle mě taky slabší dyslektici, takže si z toho děláme legraci. To je jasné, i mě to kolikrát pobaví, co přečtu, nebo řeknu. Pracujeme spolu dlouho, takže se respektujeme navzájem a víme, co si můžeme jeden k druhému dovolit.

„Povšimla jste si, že by k vám kolegové přistupovali jinak?“

Jsou tolerantní, ale je to zvláštní, když pracuju s někým novým. To většinou raději hned upozorním, že jsme dyslektička a že občas přečtu nějakou češtinářskou blbost. No, většina to stejně okamžitě pozná, i když to neřeknu. S tím vyjadřováním, pokud jsem nevyspalá nebo mám moc myšlenek v hlavě, tak to taky není úplně nejlepší. Kolegové mě často upozorní na chybu, což beru jako dobrou věc, protože já to často úplně přehlédnu nebo si to neuvědomím, že to byla hloupost, tak jsem ráda za upozornění.

Interpretace získaných dat pro třetí tematický okruh

Za osm let v angažmá herečka nasbírala spoustu zkušeností a mezi kolegy si vybudovala pevné vztahy. Musí spolu velmi dobře spolupracovat a zejména na jevišti souznít. Herečka nemá pocit, že by její dyslexie nějak ovlivňovala vztahy na pracovišti a nevšímá si výrazných rozdílů mezi sebou a ostatními kolegy. Naopak se vzájemně umí podpořit a náročnější situace zlehčit, jak sdělila: *„takže si z toho (projevů dyslexie) děláme legraci. To je jasné, i mě to kolikrát pobaví, co přečtu, nebo řeknu. Pracujeme spolu dlouho, takže se respektujeme navzájem a víme, co si můžeme jeden k druhému dovolit.“* Dále uvedla, že se v souboru vyskytují jedinci, kteří mají také problém se čtením, a to dyslexii nemají diagnostikovanou. Herečka radši spolupracuje s prověřeným kolektivem ve známém prostředí. V případě spolupráce s někým novým vše předem ihned ozřejmí, aby předešla nepříjemným situacím. Uvedla: *“když pracuju s někým novým, většinou raději hned upozorním, že jsem dyslektička a že občas přečtu nějakou češtinářskou blbost. No, většina to stejně okamžitě pozná, i když to neřeknu.“* Na spolupráci s kolegy si vůbec nestěžuje, naopak jsou jí většinou velmi nápomocní. Když ji kolegové upozorní na chybu, které se při čtení dopustila, či užila nějaký agramatismus, je ráda a vítá to. Považuje se za dobrého hereckého partnera, jelikož věnuje hodně času textové přípravě a má díky tomu výbornou paměť. To má za výsledek znalost replik i jejich kolegů. Jak sama řekla: *„To je ta výhoda, že to mám všechno načtený mockrát i s textem toho druhého, že mě to nevykolejí, když se zapomenu v textu. Někdy znám repliky i svých kolegů. Je to tím, jak s textem pracuji o hodně víc času, tak mám přehled.“* Kolegové jsou pro ni i obrovskou motivací již na škole bylo jejím hlavním cílem vyrovnat se svými schopnostmi těm nejlepším spolužákům, k tomu říká: *„Vždycky jsem si říkala, budu prostě dobrá, jako ten spolužák, abych je dohnala. To mě naučilo se nespokojit s průměrem, nikdy se nespokojím s průměrem.“* Prostředí a kolektiv v divadle herečce velmi vyhovuje. Dyslexie se podle herečky na vztazích s kolegy a vzájemné spolupráci nijak výrazně neprojevuje v žádném případě pak negativně.

5 DISKUSE, DOPORUČENÍ PRO PRAXI, LIMITY STUDIE

Na základě analýzy získaných dat autorka popisuje a diskutuje dle výzkumných otázek, které si stanovila pro bakalářskou práci. Otázky vycházejí z cílů bakalářské práce a směřují k výzkumnému problému. Dále autorka zpracovává možná doporučení pro praxi určené konkrétní herečce, jež byla účastnicí studie. V závěru této části autorka uvádí limity, které tuto práci ovlivňovaly.

5.1 Výzkumná otázka č. 1: Jakým způsobem ovlivňuje dyslexie herce v jeho povolání?

Herectví je z velké části založeno na práci s dramatickým textem. Jak píše Rektorissová (1955), umělec si pouze na základě autorových písmen, slov, vět vytváří představu o postavě a vžívá se do ní. Na základě textu musí být schopen vyhledat informace o vnitřním světě postavy i jiných osob ze hry. Vyplývá z toho, že zejména v této části práce na roli je dyslexie nejvíce patrná. Herečka popisuje nejvýraznější problémy a objektivní projevy dyslexie při přímé práci s textem hry v zahajovacích zkouškách nebo čtených zkouškách. Zjevné nedostatky herečka popisuje v plynulosti čtení a častém zadrhávání se. Typická je také záměna podobných souhlásek a samohlásek. Problematická jsou pro ni cizojazyčná, delší slova, nebo slova navzájem si skladbou podobná. Jak sama popisuje: *„Typická je záměna podobných samohlásek či souhlásek. Taky je obvyklé, že si vymyslím slovo, které tam absolutně není. A pokud je nějaký delší slovo, tak si to musím celé zpomalit. Zaměňuju podobná slova, třeba nejvýhodnější za nejvhodnější, jako kdyby to mozek přečetl, ale vyhodnotil jinak*.“

Stává se, že herečka při práci, podle svých slov, ztrácí orientaci v textu a přeskakuje z řádku na řádek. Není výjimkou, že si v textu slova domýšlí a některá vynechává. Herečka zcela souhlasila s tvrzením, že si často plete časy a data. Popsala, že má potíže strukturovat si čas, aby vše stihla. Popsané projevy lze zařadit mezi nespecifické projevy dyslexie, které popsaly autorky Jucovičová a Žáčková (2008) jako deficity v oblasti časoprostorové orientace a seriality. Náročné je pro ni také orientovat se v datech a harmonogramech. Potíže také spatřuje v prostorové orientaci: „*Když mi někdo řekne, představ si krychli, musím hodně přemýšlet, co to vůbec je. Musím si dávat veliké rezervy, abych někde dorazila v čas.*“ Většinou herečka potřebuje více času na přípravu než ostatní herci, ale nevyžaduje ji. Dále herečka popsala, že hledá obtížně motivaci pro čtení. Čtení z povinnosti, je pro ni velmi náročné. Čtení, pro které má motivaci a vytvoří si k němu jakousi emoční oporu má ráda. Při

takovém čtení se cítí velmi dobře, studium scénářů a dramatických textů k tomuto druhu patří. Správná motivace pro čtení je pro dyslektiky zásadní. Většinou je však z dětství velmi narušena z důvodu přemíry stresu, neúspěchu a vysokých nároků, které byly na dítě při čtení kladeny, jak se dozvídáme od Krejčové (2010).

I v souvislosti s dyslexií, není herečka schopna rozložit svoji mysl do zkoušení více rolí najednou. Tvrdí, že cítí příliš velký stres a takový styl práce pro ni není efektivní a komfortní. Nedokáže dělit svoji pozornost na činnosti nesouvisející s aktuálním druhem práce během jeho hraní a zkoušení. Deficity v oblasti pozornosti a aktivity jsou další z nespecifických projevů dyslexie (Jucovičová, Žáčková, 2008). Herečka je popisuje takto: „*Nedokážu se text jedné hry učit v pauzách během zkoušení, nebo hraní druhé. Musím to mít vždycky oddělené. Až když slezu z jeviště a vím, že tu jednu postavu mám za sebou, klidně si beru scénář a učím se jinou.“* Stává se také, že pokud je herečka nevyspalá a zaneprázdněná, má občas problémy s vyjádřením svých myšlenek a dělá více chyb. Text nového představení potřebuje dopředu, ale ne vždy je to možné. S textem pracuje velmi intenzivně, aby se ho dokonale naučila a zautomatizovala. Jak jsme se dozvěděli v publikaci od autorů Vágnerová, Matějček a kol. (2006) patří mezi součást čtení lidí s dyslexií pomalé čtení, nepřesnost, neplynulost v rozeznávání slov, nedostatečné fonologické dekódování. Zmíněné problémy vedou k neschopnosti plně proces čtení zautomatizovat a slova plynně dekódovat. Jak herečka popsala, musí studiu scénáře věnovat značnou dobu i z toho důvodu, aby předešla častým chybám a dokonale pochopila význam textu.

Pokud text dopředu nedostane, jsou prvotní čtené zkoušky těžkopádné a se zvýšeným výskytem chyb. Na druhou stranu herečka dodává, jak ji práce s dyslexií pomohla k výraznému zlepšení paměti. Systematickým tréninkem memorování textů a práce s nimi si herečka vytvořila vlastní kompenzační mechanismus dyslexie a díky tomu jí nedělá větší problémy texty se naučit. Texty si je schopna zapamatovat velice rychle, popisuje: „*To já jsem už od dětství v tomto dobrá, třeba básničky ve škole jsem hned uměla a texty se učím velice rychle, někdy i líp, něž kolegové bez dyslexie.“* Tato strategie je totiž jednodušší, něž nutnost opakovaně text číst.

5.2 Výzkumná otázka č. 2: Kdy herec nejvíce vnímá ve své profesi vliv dyslexie?

Výrazné projevy dyslexie jsou typické, podle slov herečky, v raném období zkoušení nové hry, tedy od chvíle, kdy dostane scénář poprvé do ruky, do doby, než se ho naučí z paměti. Pokud

nemá čas na individuální přípravu, bývá zahajovací zkouška a první čtená pro herečku náročnější. Problematická je zejména práce s nepřipraveným textem. Jak popisuje zkušenost*: „Pokud mám číst na veřejnosti, dělám veliké chyby, pokud nemám text doopravdy naučený. Jak jsem ve velké tenzi a křeči je 100% šance, že udělám 2-3 chyby za monolog.“* To jsou situace, kdy například dostanou herci narychlo upravený text nebo, v případě mimořádného představení, je potřeba přednést nějaký úvod či závěr. Takovým situacím se herečka naprosto vyhýbá a popisuje, že se neobejdou bez stresu, častých chyb a trapných chvil. Dokonce zmiňuje, že při čtení takového textu po chvíli vnitřně zpozorní a sama sebe se ptá, jak je možné, že ještě neudělala chybu, a v tu chvíli její čtenářská koncentrace klesne a chybu udělá. Tento jev také popisuje Krejčová (2019) ve své publikaci jako kolísavost čtenářské pozornosti typickou u lidí s dyslexií.

Součástí práce herce je bez pochyby dabing. Herečka nabídky na dabing většinou odmítá, jelikož si je vědoma svého limitu pomalého čtení a častých chyb. Deficit v rychlosti čtení, zvýšenou chybovost, špatnou techniku čtení a zhoršené porozumění jsou popsány v odborné literatuře jako základní znaky čtenářského výkonu člověka s dyslexií (Zelinková, 2015). Dvakrát se herečka dabingu zúčastnila, a ačkoliv to popisuje jako dobrou zkušenost, více se mu věnovat nehodlá. Podle svých slov se s ní ve studiu jen trápili, takže raději tuto možnost přenechá kolegům. Totéž platí o moderaci. Mluvit z patra či pracovat s nepřipraveným textem, navíc v podobě odrážek, je pro ni nepředstavitelné: „*Pokud to nemám přesně napsaný, nemůžu se na to připravit dopředu, nepřijmu to. Dostlala jsem několik nabídek na tuto práci, ale většinou doporučím raději kolegy, kteří to zvládnou mnohem lépe než já.“*

Velmi nepříjemné jsou pro herečku také škrty či úpravy v textu na poslední chvíli. Dělá jí problém již zautomatizovaný text, se kterým doposud pracovala, změnit. Konkrétní příklad popisuje při natáčení videonahrávek do jednoho z představení. Text k nim dostala jen několik málo hodin dopředu a na samotné natáčení byl vyčleněn velmi krátký čas. Když přidala práci na charakteru role a přípravy na hranou část, cítila veliký tlak a stres, který se projevil na vysoké chybovosti při čtení. Automatizace je významná pro řadu činností a dává jedinci možnost se na ni tolik nesoustředit a vynakládat tak menší množství energie než ve fázi učení. Proces automatizace je u dyslektických jedinců významně omezen. Člověk s dyslexií je schopen činnost provádět kvalitně, ale za cenu vynaložení obrovského množství úsilí a energie. Dovednosti nejsou zautomatizovány tak rychle, jako u běžné populace (Zelinková, 2015).

Při konkurzech text většinou dopředu nedostávají, a tak vždy musí pracovat velmi soustředěně. Často si však řekne o nějaký čas na přípravu na víc, ale na dyslexii se snaží příliš neupozorňovat. „*U konkurzů na činohru nebo film text dopředu moc nemíváme a většinou jen chtějí, abych to přečetla. To já si to v klidu přečtu, řeknu jim, že potřebuju čas, a oni to většinou respektují.“* Problematické čtení nepřipravených textů souvisí s poruchami ve vizuální percepci, což se odráží v nízké tempo při čtení a horší plynulost (Kelly a kol. in Matějček, Vágnerová a kol., 2006). Další situací, kdy se herečka konfrontuje se svojí poruchou, je spolupráce s novými kolegy či režiséry, kteří o dyslexii neví. Většinou herečka už v úvodu ozřejmí, že díky dyslexii budou první zkoušky s textem slabší, což obvykle vysvětlí případnou rozpačitou atmosféru. Chyby při čtení a komolení slov si podle ní často ani neuvědomí a klidně je zapojí do textu. Stává se, že ji na nesmyslné slovo, které použila v textu, upozorní až její kolegové. Krejčová, (2016) tyto obtíže řadí do deficitů v ortografickém zpracování slov. Herečka dále uvádí: *„Taky záleží, s jakým režisérem pracuju, jak velkou roli tam mám, jak moc je pro mě hra přehledná nebo jak moc je to nazkoušené.“* Když má herečka číst text, který ji příliš nezajímá, nebo jí není něčím blízký, často zabíhá v myšlenkách pryč od čtení a celý proces se prodlužuje. Porozumění čtenému textu není tak kvalitní, jako v případě četby, ke které si herečka vytvořila emoční vztah a motivaci pro její přečtení.

5.3 Výzkumná otázka č. 3: Jak herec zpracovává projevy dyslexie ve své profesi?

Ve scénáři herečka využívá pro přehlednost zvýrazňovací fixy a barvami si rozlišuje svoje repliky, scénické poznámky, písňové texty dále si doplňuje podrobný popis aranžmá jednotlivých scén a hudební aranže. Také popsala svoji potřebu tvořit si tzv. *herecké mapy,* které jí pomáhají s orientací po jevišti a mezi rozličnými scénami. Problematická je u lidí s dyslexií fixace očí na správný řádek a orientace v textu, jelikož, jak píše Stein a kol. (2001), počet magnocelulárních neuronů zodpovědných za přesnou a rychlou fixaci očí na čtené slovo je u dyslektických lidí o 30% menší. Jde o potřebu vše si vizualizovat, získat pocit jistoty, fixovat text podle barvy a předejít zbytečným chybám v následném zmatku během představení. Pokud je to možné herečka jednoznačně preferuje možnost mít text několik dní před první zkouškou. Ne vždy je to možné, proto popisuje, jak hledá příležitost dostat se k textu co nejdříve: „*Když vím, že text dostaneme až v den zkoušky, jdu třeba o hodinu dřív do zkušebny, abych si mohla rychle načíst svoji roli.*“ U některých představení má herečka svoji

alternaci jinou herečkou, což vidí jako velikou výhodu, jelikož na prvních čtených zkouškách čte text alternující herečka a herečka s dyslexií si text navíc naposlouchá. U lidí s dyslexií bývá oslabena oblast vizuální a fonologické pozornosti, proto je dobré, pokud může takový člověk vnímat podmět dvěma různými kanály. Zvýší se tak šance na kvalitnější percepci (Matějček, Vágnerová a kol., 2006). Složitější a dlouhá slova herečka zpracovává tak, že si je v hlavě zpomalí, což vyžaduje značnou sebekontrolu. Podle Zelinkové (2015) jde však o zlozvyk z neefektivní techniky čtení, nazvané *dvojité čtení*. Další problematickou oblast vidí herečka v organizaci času, naučila se kompenzovat tyto nedostatky vedením si podrobného diáře a tvořením dostatečných časových rezerv. Diář jí pomáhá tvořit si strukturu a jednodušeji se vyznat v úkolech a času:*" Vedu si diář i deník. Hodně ráda si píšu, protože pak to všecko vidím."*

Velkou zásluhu na rozvoji práce s textem herečka přikládá studiu na konzervatoři. Zde se velmi intenzivně musela věnovat uměleckému přednesu a práci s textem tam nejvíce rozvinula. Jak se dozvídáme od autora Kročila (2010), technika práce s textem vždy začíná prvním zážitkem ze čtení díla, které má přinést inspiraci. Dále se snaží herce vést představám o vnitřním světě postavy a pochopení struktury dramatu. Později používají herci text jako prostředek pro trénink dikce a správné rezonance. Herec se nesmí zadrhnout, dochází k opakování slov a vět v různé hlasitosti, frekvenci, rytmu, pohybu, dynamice hlasu. Herec si zkouší celou škálu možností, jak s textem naloží. Naposledy analyzuje text v dialogu s hereckým kolegou, pedagogem či režisérem. Právě tato průprava naučila herečku částečně kompenzovat její nedostatky. Říká, že ji dyslexie naučila neustále mít touhu se zlepšovat mít stále laťku nastavenou vysoko a precizně dodržovat hereckou pracovní morálku. Nemůže si díky dyslexii dovolit přípravu na roli odbýt. Tento styl práce naučil herečku nalézat cesty, jak potíže spojené s dyslexií kompenzovat a dokázat je vyvážit jinými dovednostmi, jak zmiňuje: *„Ty nedostatky, které mám ve čtení (přeřeky, chyby) a orientaci v textu (přeskakování) a zejména v časové náročnosti v práci s textem ale dokážu přetavit v preciznost a soustředěnost ve zkoušení role."* Herečka také vnímá, že je pro ni velmi náročné studovat souběžně více rolí, a proto se snaží tomu vyhýbat. Plně se dokáže koncentrovat pouze na jedno zkoušení nové hry, taková varianta je pro ni nejvíce komfortní. Dále herečka popisuje, že se projevy dyslexie nejvíce projektují do oblastí herecké práce v dabingu a moderování, a proto se jím téměř nevěnuje. Také filmu se účastní pouze sporadicky a sama to nevyhledává. Má ráda práci, kolegy a také prostředí ve svém kmenovém divadle, na které je dlouhodobě zvyklá.

5.4 Doporučení pro praxi

Ze získaných informací je patrné, že se projevy dyslexie promítají i do pracovního života Elišky, neboť s herectvím je neodmyslitelně spjatá častá práce s textem. Na základě kvalitní percepce čtené předlohy si herec vytváří charakter postavy a hledá v textu rysy osobnosti, myšlenkové pochody a důvody jednání svojí role, proto potřebuje velmi vysokou kvalitu čtenářské gramotnosti (Martinec, 2003).

Níže uvedená opatření shrnují získaná data, mají za cíl navrhnout zlepšení podmínek v procesu učení role u herečky a napomáhat zmírnění tlaku, stresu a nervozity z negativních projevů dyslexie. Data byla sumarizována a vyhodnocena v následujících bodech:

- zaměření pozornosti a sil herečky pouze na přípravu jedné role v jednom divadle, tzn. paralelně neprolínat několik postav v různých inscenacích;
- zásadní eliminace projevů dyslexie by se dalo dosáhnout tím, že by herečka měla text k dispozici značnou dobu před zahájením zkoušek. Mimo tištěnou verzi by pro herečku byla vhodná verze digitální s možností vlastní úpravy, fontu, velikosti, odsazení, kontrastu, barvy a označení. Umožnilo by jí to získat dostatečně dlouhý čas na přípravu a zjednodušení práce s textem, což přináší možnost lépe si celý text zautomatizovat. Jak uvádí Zelinková (2015) je schopnost automatizace u dyslektiků výrazně pomalejší;
- tvůrci by měli omezit škrty a úpravy v textu na minimum. Značné změny textu či vývojové linky výrazně narušují proces automatizace;
- castingy, konkurzy by herečka měla absolvovat jinou formou, než je interpretace nepřipraveného textu, například improvizací či připraveným monologem;
- efektivní by bylo využití multisenzorického přístupu práce s textem. Podle autorek Jucovičové a Žáčkové (2005) nejsou podměty díky němu tak jednostranné a umožňují zapojení více analyzátorů, tedy i snadnější zapamatování. Proto lze využít zvukové nahrávky hereččina textu či obrázkové a barevné úpravy textu.

Doporučení pro praxi je zde vymezeno tematickými oblastmi, jeho smyslem je využití získaných informací k vytvoření jakéhosi obecného plánu přístupu k hercům s dyslexií.

Autorka rozvrhla všeobecné doporučení podle tematických okruhů, kterým se v práci věnovala. Obecně lze k herectví s dyslexií doporučit následující:

5.4.1 Oblast Čtení a herectví

Možností, jak vycházet hercům s dyslexií vstříc, je zpracovávat texty, se kterými budou pracovat, do speciálního digitálního textového fontu Open dyslectic. Font je navržen, aby splňoval základní parametry grafické úpravy písma a zlehčoval percepci psaného textu u lidí s dyslexií. Další vhodné fonty přívětivější pro dyslektiky jsou Arial a Geneva (Dyslexiefont, © 2019). Také tisk textu na barevný papír a vysoký kontrast písma je výrazná podpora pro herce s dyslexií.

Jednou z pomůcek pro lidi s dyslexií může být i mobilní aplikace Line Learner, která pomáhá snadno a rychle si osvojit text. Line Learner umožňuje nahrávat scény z her. Umožňuje vám poslouchat celou nahrávku, zatímco se učíte svou část. Poté můžete vybrat ponechání mezer v záznamu, abyste mohli svou část nahlas vyslovit. Je zde tlačítko s výzvou, které vám připomene vaši linku, pokud ji zapomenete. Můžete si vybrat opakování jednotlivých scén nebo celé hry. Pomocí programu Line Learner můžete zaznamenat svůj scénář a sdílet jej s ostatními, kteří mohou zaznamenat jejich řádky a sdílet je zpět, což vám dává možnost zkoušet společně, i když jsou odděleni (Framer, 2020).

Shrnutí doporučení pro herce s dyslexií:

- barevně odlišený text
- jasně čitelný font
- aplikace (mobilní nebo jiná) napomáhající opakování textu
- možnost úpravy a nastudování textu předem
- možnost poslechnout si přečtený text někým jiným

5.4.2 Oblast Já herec a dyslexie

Od herce se v profesionálním souboru očekává vysoký standard čtenářského přednesu. Tlak na herce s dyslexií je veliký, proto je nucený nalézat strategie pro zvládnutí potíží. Zbytečně často volí únikovou strategii a vyhýbají se nepříjemným situacím. Jak popisuje Svierkoszová (2013) nejefektivnější způsob, jak eliminovat negativní pocity spojené s projevy dyslexie, je nalézat silné stránky těchto lidí a posilovat je.

Důležité je také, aby padly předsudky vůči hercům s dyslexií. Naštěstí naše herečka se s tím nesetkala, ale jinak je běžná praxe, že herci s dyslexií jsou ze značné části castingů a konkurzů vyloučeni. Je proto důležité udělat osvětu v tom, že pokud jim bylo na jedné

straně něco odepřeno, na druhé jim bylo přidáno. To se projevuje zejména pílí, větší zarputilostí a kvalitou výkonu.

Klíčové je vnímat dyslexii jako součást sebe, ale i jako partnera v umění. Také důvěra v sebe sama a zdokonalování se v disciplínách je zásadní. Často doprovázené pocity nedůvěry, poruchy paměti, úzkost či problémy v porozumění lze trénovat prostřednictvím tréninku improvizace, při které herec zjistí, že není tak zásadní porozumět textu, jako emocím a interakcím na jevišti (Baker, 2021).

Při práci s hercem je funkční systém mikro-makro popisu, to znamená, že se nejdříve zaměřujeme na text, hlavně jeho zásadní body, dále pak na postavy a jejich charakter, poté na synopsi díla a až nakonec prostoupíme celý text včetně detailů a emocí (Benett, 2019).

Shrnutí doporučení pro herce s dyslexií:

- eliminace negativních vjemů v hereckém prostředí za pomoci posilování silných stránek herců s dyslexií, např. kreativnost, snadné a rychlé zapamatování nového textu apod.
- vymýcení předsudků vůči hercům s SPU, dyslexií
- z nepřítele udělat přítele, tzn. použít dyslexii jako svou přednost, nikoli zátěž, a pracovat s ní
- práce po úsecích a jejich pochopení, předcházet zmatečnému a zbrklému jednání
- nevystavovat se situacím, které výrazně vystupují z komfortní zóny herce s dyslexií

5.4.3 Oblast Mé okolí a dyslexie

Maskování dyslexie nemusí být zcela vhodná strategie. Aby se hercům kvalitně a pohodlně pracovalo, potřebují určitou míru podpory, ta se jim – v případě zatajování přítomnosti dyslexie – nemusí dostat. Autorka zde doporučuje popularizovat dyslexii a destigmatizovat dyslektiky, jelikož nejde o žádné postižení nýbrž o rozmanitost, která má své specifika (Baker, 2021).

Od kolegů a tvůrců je pro dyslektického herce zásadní podpora a trpělivost. Dostávají se často do situací, kdy potřebují více času, nemohou se zorientovat, tápou a nejsou si jistí. To sebou přináší pocit méněcennosti a nedůvěry.

V interakci s kolegy a nadřízenými je nejvíce funkční jasnost pokynů. Stručnost a zřetelnost. Zajistí si tak rychlejší porozumění (Benett, 2019).

Shrnutí doporučení pro herce s dyslexií:

- dyslexii nezatajovat, nepřijímat však nadměrné úlevy, které by okolí nabízelo
- nespokojit se s průměrem
- přijmou dobře míněné rady okolí a zapracovat do svého zlepšení
- nepodceňovat se

5.5 Limity studie

V rámci přípravy a samotné tvorby výzkumného šetření mohou nastat momenty, kdy je šetření nebo informace zkresleno či jistým způsobem ovlivněno. Tento jev nazýváme jako limitující faktory. Můžeme je objevovat v oblasti metodiky výzkumu, zkoumaného jevu, ale také ze strany výzkumníka či účastníka výzkumného šetření.

Limity na straně výzkumníka

- první zkušenost s kvalitativním šetřením na VŠ;
- první zkušenost s tvorbou a vedením rozhovoru;
- možná subjektivita autora a riziko nezachování neutrality;
- nedokonalé osobnostní předpoklady (motivace, přehled v problematice, zájem o téma, temperament, vyjadřování, empatie, věk, pohlaví, zkušenosti)

Limity na straně účastníka studie

- ochota spolupracovat a vyprávět o sobě;
- osobnostní předpoklady účastníka studie;
- aktuální nálada a rozpoložení účastníka;
- odklonění od tématu z pozice účastníka;
- případné ovlivnění účastnice online prostředím, ve kterém se rozhovor odehrával

Limity na straně metodiky

- subjektivita výsledku u použité metody kvalitativního výzkumného šetření;
- volba metod výzkumného šetření;
- prolínání témat z jedné otázky do jiné otázky;
- nedirektivní vedení rozhovoru, možné odklonění od tématu

Limity na straně zkoumané reality

- výstupy z šetření lze zaměřit pouze na tento konkrétní případ, získaná data nelze kvantifikovat;

- validita a specifičnost výsledků výzkumu by byla u většího výzkumného souboru pravděpodobně odlišná

ZÁVĚR

Autorka se v bakalářské práci věnovala specificky orientovanému tématu, zaměřenému na práci herce (Eliška) s dyslexií. Přináší v ní pohled do neobvyklé situace, poukazuje, v jaké nevýhodné pozici se v kontextu své profese na první pohled nachází a musí s ní pracovat. Snaží se nahlédnout do souvislostí oboru herectví a s tím související práce s textem. V rozhovorech herečka popisovala, jak v profesi s textem pracuje, jakou čtení tvoří zásadní složku v herectví, ve kterých odvětví je nejvíce čtení zastoupeno, ale také jaký ona sama má vztah ke čtenářství obecně. Dále se téma zaměřilo na subjektivní popis vlivu dyslexie na herectví a práci v divadle u účastnice studie. Zde herečka popsala, jak vnímá negativní i pozitivní dopady dyslexie, jestli porucha ovlivňuje její výkon. Poslední oblastí autorka zjišťovala vliv dyslexie ve vztahu ke kolegům, kolektivní spolupráci v divadle, a zda herečka vnímá změny v přístupu okolí vzhledem ke své specifičnosti.

Bylo zjištěno, že se dyslexie do pracovního života herečky promítá značně. Popisuje situace, ve kterých se necítí komfortně skrze potíže spojené s dyslexií. Zejména čtené zkoušky, zahajovací zkoušky, práce v dabingu, konkurzy, moderace, náhlé změny ve scénářích, ale také jakékoliv čtení nepřipraveného textu. Dále herečka uvedla preference zkoušet pouze jednu hru a působit jen v jednom projektu z hlediska lepšího soustředění a úplného zaměření své pozornosti. Uvádí potíže v časoprostorové orientaci, potřebu vizualizace dat a činností. Svoji poruchu učení ale vnímá i pozitivně. Nutnost investovat do práce s textem veliké množství času a energie ji naučilo větší disciplinovanosti a soustředěnosti v práci. Problémy spojené s dyslexií kompenzuje precizností a připraveností. Pro zvládání těchto obtíží používá své zaručené metody, jak dopady dyslexie snížit. Zejména pomáhá, barevné rozlišování textu, tvorba hereckých map, poznámky a pečlivost. Při zkoušení má také velmi dobře vytrénovanou paměť.

Autorka oceňuje získaný přehled v problematice dyslexie a možnostech její kompenzace. Za zásadní považuje setkání s herečkou, která dyslexii ve svém životě výrazně vnímá, jelikož s ní intenzivně pracuje ve svém oboru a snaží se, aby ji co nejméně omezovala. Herečka dala nahlédnout autorce do svého soukromí, systému práce a metod, jak se s negativními projevy vyrovnat. Její postoj je ve všech směrech inspirativní.

Výzkumné šetření by se dále mohlo ubírat kvantitativním směrem s cílem získaná data, která jsou nyní omezena pouze na postoj této jedné účastnice, aplikovat na větší výzkumný vzorek a nalézt možné odchylky.

Autorka zdůrazňuje, že jde pouze o jeden konkrétní případ kombinace poruchy učení v tak specifickém povolání, jakým je herectví. Upozorňuje na tento specifický jev, kdy se člověk s poruchou čtení (dyslexií) dobrovolně pohybuje a aktivně působí v prostředí, kde jsou práce s textem a kvalitní čtenářský přednes ty nejžádanější vyžadované předpoklady. Výzkumné šetření popisuje, za jakých osobnostních předpokladů a podmínek, se dokáže herečka práci věnovat.

Závěr bakalářské práce je věnován shrnutí získaných informací, jejich rozdělení do vymezených tematických oblastí, zodpovězení na výzkumné otázky a vytvoření doporučení, které by obecně mohly pomoci hercům s poruchou čtení, dyslexií.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Nikola Balajková
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Jaromír Maštalíř, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Dyslexie a její vliv na povolání herce
Název v angličtině:	Dyslexie and its influence on careers of an actor
Anotace práce:	Dyslexie je ve spojitosti s dětským věkem a školní docházkou velmi živé téma. Velká řada publikací a výzkumníků se věnuje dyslexii v dětství. Její projevy v dospělosti jsou však oproti tomu opomíjeny. Velmi skromně se pak zabývají studie vlivy dyslexie na povolání. Například i těch, kde je text hlavním pracovním nástrojem, jako herectví. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem se dyslexie u vybrané herečky projevuje a zda ovlivňuje její výkon, profesi a jaké používá kompenzační strategie. Získané informace autorka analyzovala, sumarizovala a interpretovala. Metodika vychází zejména z kvalitativního výzkumného šetření. Pro získávání informací bylo však využito kombinace výzkumných metod, čímž byl kvantitativní screeningový dotazník. Na jeho základě byl vytvořen polostrukturovaný rozhovor, který se řadí ke kvalitativním metodám sběru dat. Získané informace byly do výsledků zpracovány za pomoci obsahové analýzy. Výzkumného šetření se účastnila herečka s diagnostikovanou

	dyslexií na základě splnění předem stanovených kritérií. Výsledkem bylo zjištění, že projevy dyslexie jsou nejvýraznější při práci s nepřipraveným textem v hereckých oblastech, jako je dabing, moderace nebo načítání audioknih. Problematická se jeví orientace v textu i prostoru. Typická je častá chybovost v percepci dlouhých, komplikovaných či cizích slov. Obvyklá je i záměna podobně znějících slov či domýšlení. Herečka pro zmírnění popsaných projevů využívá svoje ověřené kompenzační strategie. Na základě získaných informací od vybrané herečky a s podporou odborné literární rešerše autorka výsledky interpretuje, diskutuje a vytváří doporučení pro praxi směrem k účastnici studie i obecně k problematice dyslexie v herectví, které je v práci rozděleno do tematických oblastí.
Klíčová slova:	Dyslexie, specifická porucha učení, herectví, herec, kompenzační strategie
Anotace v angličtině:	Dyslexia is a very lively topic in connection with childhood and school attendance. Many publications and researchers have focused on dyslexia in childhood. However, its manifestations in adulthood are neglected. There are not many studies of the effects of dyslexia on the profession. This also applies to those where the text is the main working tool, such as acting. The aim of this work is to find out how dyslexia manifests itself in a selected actress and whether it affects her performance, profession and what compensation strategies she uses. The author analysed, summarized and interpreted the information obtained. The methodology is mainly based on a qualitative research survey. However, a combination of research methods was used for data collection, which was a quantitative screening questionnaire. Based on it, a semi-

	structured interview was created, which is one of the qualitative methods of data collection. The obtained information was processed into results using content analysis. An actress with diagnosed dyslexia participated in the research survey on the basis of fulfilment predetermined criteria. The result was the finding that dyslexia is most pronounced when working with unprepared text in acting areas such as dubbing, moderation or reading audiobooks. Orientation in text and also space seems problematic. Frequent fault rate in the perception of long, complicated or foreign words is typical. It is also common to confuse similar-sounding words or conjecture. The actress uses her proven compensatory strategies to alleviate the described manifestations. Based on the information obtained from the selected actress and with the support of professional literature research, the author discusses and interprets the results and creates recommendations for practice towards the study participant and the issue of dyslexia in acting in general in the thematic areas mentioned in the work.
Klíčová slova v angličtině:	Dyslexia, specific learning disability, acting, actor, compensation strategy
Přílohy vázané v práci:	Předloha screeningového dotazníku podle Cimlerové a kol. Upravený screeningový dotazník (kontext herectví) Položky pro dotazování z polostrukturovaného rozhovoru Přepis polostrukturovaného rozhovoru s účastníkem studie
Rozsah práce:	50-70 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

Literární zdroje

ADLER, Stella. *The art of acting: preface by Marlon Brando compiled and edited by Howard Kissel (Applause Acting Series)*. Canada: Applause Books, 2000. ISBN 1557833737.

MKN-10: mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize: obsahová aktualizace k 1. 1. 2018. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2018. ISBN 978-80-7472-168-7.

CIMLEROVÁ, Pavla., POKORNÁ, Daniela., CHALUPOVÁ, Eva. (2007). *Diagnostika specifických poruch učení u adolescentů a dospělých osob.* Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství.

FREJKA, Jiří. *Divadlo je vesmír*. V Praze: Divadelní ústav, 2004. České divadlo (Divadelní ústav). ISBN 80-7008-163-5.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

JOŠT, Jiří. *Čtení a dyslexie*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3030-1

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Dyslexie: metody reedukace specifických poruch učení*. Praha: D + H, 2004.

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Reedukace specifických poruch učení u dětí*. Praha: Portál, 2008. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-7367-474-8.

KREJČOVÁ, Lenka. *Dyslexie: psychologické souvislosti*. Praha: Grada, 2019. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3950-2.

KROČIL, Miloš. *Na počátku bylo slovo*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2010. ISBN 978-80-86928-81-4.

KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2433-1.

KUTNOHORSKÁ, Jana. *Výzkum v ošetřovatelství.* Praha: Grada, 2009. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-2713-4

MATĚJČEK, Zdeněk a Marie VÁGNEROVÁ. *Sociální aspekty dyslexie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1173-2.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

SWIERKOSZOVÁ, Jana. *Aspekty dyslexie dospělých*. Vyd. 2. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-283-8.

VYHNÁLEK, Martin., BRZEZNÝ, Richard., JEŘÁBEK Jaroslav. *Oční pohyby u specifických vývojových dyslexií*. Česká a Slovenská psychiatrie. Česká lékařská společnosti J. E. Purkyně, 2006(5), 256-260. ISSN 1212-0383.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. Vyd. 12. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0875-4.

ZELINKOVÁ, Olga. *Co je dyslexie, její rizika a diagnostika*. [Roztoky u Prahy]: Lexik, 2013. ISBN 978-80-87790-02-1.

ZACHOVÁ, Alena. *Rozměry čtenářství*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-233-1.

ZICH, Otakar. *Estetika dramatického umění: teoretická dramaturgie*. V Praze: NAMU, 2018. Teoretická řada (Nakladatelství AMU). ISBN 9788073314828.

ŽÁČKOVÁ, Hana a Drahomíra JUCOVIČOVÁ. *Smyslové vnímání: metody reedukace specifických poruch učení*. Praha: D + H, 2003. ISBN 80-239-4467-3.

Elektronické zdroje

EBERE, Chisom Sunday. *Understanding dyslexia* [online]. Nsukka, 2016 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/301284556

FARMER, David. *Line Learner* [online]. Norwich, Norfolk, 2020 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: https://dramaresource.com/line-learner/

KREJČOVÁ, Lenka. *Dospělí s Dyslexií*. *Psychologie pro praxi*. Praha Univerzita Karlova: Nakladatelství Karolinum, 2010, XLV(1-2), 45-55. ISSN 1803-8670. [online]. 2010 [cit.

2021-04-02] Dostupné z: https://karolinum.cz/casopis/psychologie-pro-praxi/rocnik-45/cislo-1/clanek-1031

READ, LEARN AND WORK WITH MORE EASE. *Dyslexiefont* [online]. 2019 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: https://www.dyslexiefont.com/en/home/

STEIN, John Frederic, TACOTT, Joel, WITTON, Caroline. *The senzorimotor basis of developmental dyslexia.* [online]. 2001 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/12029637_

BAKER, Tom. *Acting With Dyslexia* [online]. 2021[cit. 2021-04-02]. Dostupné z:

https://www.spotlight.com/news-and-advice/tips-and-advice/acting-with-dyslexia/#

BENETT, Martha. *8 Tips to Help Actors with Dyslexia and/or Dyspraxia* [online]. 2019 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: https://www.themonobox.co.uk/

KADE, Daniel, OZUCAN, Oguzhan, LINDELLI, Rikard. *Towards Stanislavski-based Principles for Motion Capture Acting in Animation and Computer Games* [online]. 2013 [cit. 2021-04-02]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/268741747

SEZNAM ZKRATEK A SYMBOLŮ

SPU - specifické poruchy učení

MKN 10 - Mezinárodní klasifikace nemocí 10. Revize

WHO – World Health Organization

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Položky screeningového dotazníku (zdroj: vlastní zpracování) 30
Tabulka 2: Položky polostrukturovaného rozhovoru (zdroj: vlastní zpracování) 31
Tabulka 3: Screeningový dotazník doplněný o odpovědi (zdroj: vlastní zpracování) 33
Tabulka 4: Polostrukturovaný dotazník doplněný o odpovědi, tematický okruh čtení a dyslexie (zdroj: vlastní zpracování) 34
Tabulka 5: Polostrukturovaný dotazník doplněný o odpovědi, tematický okruh já herec a dyslexie (zdroj: vlastní zpracování) 38
Tabulka 6: Polostrukturovaný dotazník doplněný o odpovědi, tematický okruh mé okolí a dyslexie (zdroj: vlastní zpracování) 40

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Originál screeningového dotazníku
Příloha 2: Upravený screeningový dotazník (kontext herectví)
Příloha 3: Položky pro dotazování k polostrukturovanému rozhovoru
Příloha 4: Celý přepis polostrukturovaného rozhovoru

Příloha 1: Originál screeningového dotazníku

Autor: Cimlerová, Chalupová, Pokorná, 2007

Výběr odpovědí: ANO – NE

1. Můj rukopis je obtížně čitelný.
2. Při vyplňování složenek či jiných tiskopisů udělám často chybu.
3. Dělá mi problémy číst nahlas.
4. Mívám problémy pochopit smysl toho, co jsem četl.
5. Rád čtu knihy.
6. Mám potíže s pravopisem.
7. Často si pletu data a časy.
8. Je mi nepříjemné mít proslovy na veřejnosti.
9. Pokládám dotazníky a formuláře za obtížné a matoucí.
10. Mám problémy s psaním a čtením SMS zpráv.
11. Mám problémy počítat zpaměti bez použití prstů nebo papíru.
12. Občas zaměňuji čísla, např. 95 a 59.
13. Dělá mi problémy vyjmenovat plynule za sebou měsíce v roce (v duchu si je vyjmenujte).
14. Obtížně se orientuji na mapě nebo neznámém místě.
15. Myslím, že čtu pomaleji než druzí.
16. Je pro mě obtížné určit, co je napravo a co nalevo.
17. Dělá mi problém vyslovit delší a méně obvyklá slova.

Příloha 2: Upravený screeningový dotazník (kontext herectví)

Výběr odpovědí

- **Zcela souhlasím**
- **Spíše souhlasím**
- **Spíše nesouhlasím**
- **Nesouhlasím**
- **Nevím**

TEMATICKÁ OBLAST: ČTENÍ A HERECTVÍ

- Je mi nepříjemné číst na veřejnosti.
- Porucha čtení mě limituje při čtených zkouškách.
- Používám nějaké pomůcky, techniky, nebo triky, abych zefektivnil čtení, nebo orientaci v textu.
- Věnuji se dabingu, načítání audioknih.
- Při čtení se často zadrhávám.
- Mám problém se zapamatováním si děje čteného scénáře.
- Ve své profesi jsem nucena číst velké množství textu.
- Mám problémy při získávání rolí z důvodu čtení náhodných textů při castingu.

TEMATICKÁ OBLAST: JÁ HEREC A DYSLEXIE

- Dělá mi problémy číst nahlas.
- Vnímám dyslexii, jako nevýhodu pro svoji profesi.
- Na dyslexii, vnímám v kontextu herectví i nějaká pozitiva.
- Mívám problémy pochopit smysl toho, co jsem četla.
- Ráda čtu knihy.
- Často si pletu data a časy.
- Dělá mi problémy vyjmenovat plynule za sebou měsíce v roce (v duchu si je klidně vyjmenujte).
- Dělá mi problém vyslovit delší a méně obvyklá slova.
- Pociťuji únavu už po krátké chvíli čtení.
- Snažím se potíže spojené s dyslexií nějak maskovat, vyvažovat.

– Používá, nějaké svoje zaručené techniky, jak projevy dyslexie co nejvíce minimalizovat.

TEMATICKÁ OBLAST: OKOLÍ A DYSLEXIE

– Myslím, že čtu pomaleji než druzí.
– Okolí mě často upozorňuje na odlišnost ve čtenářském přednesu.
– Čtení scénářů a pracovních textů mi trvá déle než kolegům.
– Kolegové o mé dyslexii vědí.

Příloha 3: Položky pro dotazování k polostrukturovanému rozhovoru

TEMATICKÁ OBLAST ČETNÍ A HERECTVÍ

- Uvedla jste, že ne zcela ráda čtete na veřejnosti. Můžete toto více popsat i včetně konkrétních příkladů z Vašeho života?
- Jak u Vás probíhají čtené zkoušky a v čem vnímáte nějaké limity?
- Jaké techniky a pomůcky pro zefektivnění čtení a orientace v textu používáte a můžete je popsat?
- Z jakého důvodu se nevěnujete dabingu, moderaci, načítání audioknih?
- Vnímáte ze své strany nějaké limity v nutnosti při práci číst veliké množství textu?
- Uvedla jste, že spíše souhlasíte s tvrzením, že se zadrháváte při čtení. Jak tyto obtíže v praxi vypadají?
- Co vám pomáhá si scénář/text zapamatovat?
- Jak z vaší strany vnímáte castingy?

TEMATICKÁ OBLAST JÁ HEREC A DYSLEXIE

- V jakých situacích nejvíce pociťujete dyslexii jako nevýhodu pro výkon svého povolání?
- Můžete popsat, jaká pozitiva na dyslexii vidíte?
- Podle čeho si vybíráte knížky, které si přečtete?
- Máte nějaké strategie ke snížení obtíží spojených s orientací v čase a datech?
- Nesouhlasíte s tím že, vám dělá problém číst delší a méně obvyklá slov. Myslíte si, že na tom má podíl právě herecké průprava?
- Jaké používáte techniky na minimalizaci projevů dyslexie?

TEMATICKÁ OBLAST MÉ OKOLÍ A DYSLEXIE

- Jak o potížích spojených s dyslexií hovoříte s kolegy?
- Povšimla jste si, že by k vám kolegové přistupovali jinak?

Příloha 4: Celý přepis polostrukturovaného rozhovoru
Tematická oblast Čtení a herectví

Otázka:

Uvedla jste, že ne zcela ráda čtete na veřejnosti. Můžete toto více popsat i včetně konkrétních příkladů z Vašeho života?

Odpověď:

Jde hlavně o to, jestli to mám připraveno. Číst z patra na veřejnosti nesnáším. Konkrétní příklady bych našla rozhodně z období studia na konzervatoři (zkoušky). Pokud mám číst na veřejnosti, dělám veliké chyby, pokud nemám text doopravdy naučený. Jak jsem ve velké tenzi a křeči je 100% šance, že udělám 2-3 chyby za monolog. Teď je to trochu jiný. Můžu říct konkrétní příklad s kolegou. Zkoušeli jsme jednu hru, taková frézie písní a činoherních výstupů ty jsme hráli s kolegou jen my dva. Bylo to zakoupené představení pro školu a ta škola nám dala před začátkem nějaký text, který jsme na konci měli přečíst. To představení bylo rychlé, pořád jsme se tam převlíkali, nebyla moc pauza se na to připravit. Takže, když pak čtete a zároveň se díváte do publika, tak jsem samozřejmě udělala velké chyby. Zkusila jsem to hodit do vtipu, ale cítila jsem se velmi nepříjemně, což divák pozná, nebo aspoň u mě.

Otázka:

Jak u vás probíhají čtené zkoušky a v čem vnímáte nějaké limity?

Odpověď:

Na včerejší čtené zkoušce se mi stalo asi pětkrát, že jsme se dostala do situace, kdy se díky své poruše necítím dobře, ale naštěstí jsme po dlouhé době dostali ten text o týden dřív, což nebývá obvyklé, takže jsme si ho načetla. Ale vzhledem k tomu, že jsem dost špatná angličtinářka a v textu bylo hodně anglických slovíček, tak jsem se samozřejmě zasekávala. Ale za tu dobu, co jsem v angažmá 8 let, se dobře známe a já s tím „trapnem" umím pracovat.

Když vím, že text dostaneme až v den zkoušky, jdu třeba o hodinu dřív do zkušebny, abych si mohla rychle načíst svoji roli. Pokud mám alternaci, tak se domluvíme, ať čte ona.

Zahajovací zkouška probíhá tak, že se sejdeme obsazení herci, režisér k tomu dílu něco řekne, dramaturg taky. Představí nám postavy, jak si je zhruba představuje. Pak si to přečteme od začátku do konce, jak to leží a běží. U muzikálu se pouští mezi to písničky. Podle režiséra

záleží na tom jestli, už do čtení máme dávat nějaký herecký projev, nebo jen číst. V životě jsme jen jednou zkoušela dvě hry na jednou a v obou jsme měla hlavní roli, a to jsme si řekla, že už v životě neudělám, protože já, jako Eliška, to prostě neumím dělat. Tak mě to šíleně stresuje, že musím vždycky dělat jen jeden projekt. Mám pocit, že to pro mě nebylo efektní. Nějak nezvládám dělat dva projekty naráz, nejsem v komfortní zóně.

Otázka:

Jaké techniky a pomůcky pro zefektivnění čtení a orientace v textu používáte a můžete je popsat?

Odpověď:

Klasicky používám zvýrazňovače. Rozlišuju si repliky, scénické poznámky, nebo si tužkou zapisuju aranžmá scén do závorek. Taky si dělám, jak jsem to sama nazvala, „herecké mapy". To je nákres, odkud kam přicházím, abych si to sesumírovala. Když jde o něco, kde mám větší roli, píšu si hodně podrobný popis, př. jdu od rekvizit, mám na sobě toto, v ruce nesu toto. Sice si to dobře pamatuju, ale většinou hrajeme v blocích. To je, že hrajeme 3 dny jedno představení a pak tři dny jiné, další tři dny hraju úplně na jiné scéně. Tak proto si to píšu, abych byla klidná. Někdy si to ani nestihnu přečíst, ale pro můj klid si to vždycky radši podrobně popíšu někdy dokonce i dvakrát, abych to měla i na druhé straně. Jsou hry, u kterých to ani nejde, že jsme pořád na jevišti, ale tam se to zase spojí. Taky záleží, s jakým režisérem pracuju, jak velkou roli tam mám a jak moc je pro mě hra přehledná, nebo jak moc je to nazkoušené.

Otázka:

Z jakého důvodu se nevěnujete dabingu, moderaci, načítání audioknih?

Odpověď:

Já jsem dabovala dvakrát, poprvé s mým kolegou jsme nahrávali příběh pro hvězdárnu, ale to jsem text měla dřív, krásně jsme si to připravila a bylo to v pohodě. Pak si mě ale zavolali z nějakého studia, že prý mám zajímavý hlas. Řekla jsme jim, ať se nezlobí, že by to viděli sami. Na první dobrou jdu minimálně. Nezvládnu to. Oni mi ty lidi nevěří, říkají „prosím vás, to dáte". Já si nevymýšlím, já opravdu znám své kvality, vím, co mohu těm lidem nabídnout, ale tím, že mám tu dyslexii, to nejde. Nechala jsem se přemluvit a stejnak se tam semnou

trápili. Natočili, jsem to, ale už se mi neozvali. Pak říkali, že mám sice perfektní hlas, ale nejsem rychlá, ať se nezlobím. Říkám já vím, absolutně s tím počítám. Filmy moc nevyhledávám. Pokud mě někdo doporučí, tak jo, ale castingy nevyhledávám. Mně stačí divadlo. Na moderaci mě vždycky chtějí, protože mě vidí na divadle, já to hned odmítám, protože mluvit z patra neumím a většinou se zaseknu na nějakém slově a chci dělat chytrou, že o tom něco vím a na tom okamžitě nejvíc ztroskotám. Pokud to nemám přesně napsaný, nemůžu se na to připravit dopředu, nepřijmu to. Dostlala jsem několik nabídek na tuto práci, ale většinou doporučím raději kolegy, kteří to zvládnou mnohem lépe, než já.

Otázka:

Uvedla jste, že spíše souhlasíte s tvrzením, že se zadrháváte při čtení. Jak tyto obtíže v praxi vypadají?

Odpověď:

Tak třeba já začnu číst plynule a pak se začnu divit, že čtu plynule no a zadrhnu se. Teď, když je mi 28 let, tak je to mnohem lepší a čtení je více zautomatizované tím, že to dělám tak často. Ale typická je záměna podobných samohlásek či souhlásek. Taky je obvyklé, že si vymyslím slovo, které tam absolutně není. A pokud je nějaký delší slovo, tak si to musím celé zpomalit. Zaměňuju podobná slova třeba nejvýhodnější za nejvhodnější, jako kdyby to mozek přečetl, ale vyhodnotil jinak. Toto se stává nejčastěji, ale už se nezasekávám, že bych něco dlouho luštila. Taky jsem si všimla, že docela často komolím lidem příjmení.

Otázka:

Co vám pomáhá si scénář/text zapamatovat?

Odpověď:

Tak se zapamatováním scénáře já nemám vůbec problém. To já jsem, už od dětství v tomto dobá třeba básničky ve škole jsem hned uměla a texty se učím velice rychle někdy i líp než kolegové bez dyslexie. Myslím si, že to souvisí s tou emocionální pamětí. Já si k tomu textu vždycky přiřadím emoci a tím si to líp pamatuju. To bylo i ve škole třeba v dějepisu, pokud mě to bavilo, okamžitě jsme si to všechno pamatovala, což třeba v matice takto nešlo, a ještě ke všemu mě nebavila tak to bylo fakt špatné. U čtených zkoušek mi hodně pomáhá naposlouchat

si kolegyni, když jsme v alternaci. Jednu hru zkoušíme zhruba pět týdnů každý den, takže je hodně času si to zautomatizovat. Nedokážu se text jedné hry učit v pauzách během zkoušení, nebo hraní druhé. Musím to mít vždycky oddělené až, když slezu z jeviště a vím, že tu jednu postavu mám za sebou, klidně si beru scénář a učím se jinou. Někteří kolegové jsou schopni mezi výstupy sledovat číst texty jiných her, nebo projektů. Já ne.

Otázka:

Vnímáte ze své strany nějaké limity v nutnosti při práci číst veliké množství textu?

Odpověď:

U nás v divadle je to docela dril, abychom se co nejdříve text naučili a neomezoval nás. Takže jsem naučená, že čím rychleji a precizněji se to naučím, tím lépe se mi bude zkoušet, takže to je vlastně moje motivace. Necítím v tomto limit. Mohu ale říci, kdy jsem limit cítila, to když jsme teď dělali Galavečer, což je komponovaný večer z různých scének a já jsem tam měla ve video výstupech dělat moderátorku zpráv. Text k tomu jsem dostala ve dvanáct večer a ve dvě odpoledne druhý den jsme to točili. To jsem po dlouhé době cítila velký psychický tlak, protože člověk musí u toho taky nějak vypadat. Musíte aspoň zkopírovat tu předlohu moderátorky, kterou hrajete, a byť jsem měla text na stole tak jsme to přetáčeli, protože jsem tam měla přeřeků tak tisíc. Naštěstí jsem to dělala mým oblíbeným trpělivým režisérem, takže to bylo trochu lepší.

Otázka:

Jak z vaší strany vnímáte castingy?

Odpověď:

I tady v angažmá jsme musela několikrát projít castingem, abych obhájila, že se na tu roli hodím, zatím jsem ji vždycky dostala. No nevím, je to naše profese. Prostě to k tomu patří, aby nás někdo hodnotil. U muzikálu třeba dostáváme noty a texty den předem. Já většinou jdu do castingu s přesvědčením, že je to moje profese a jestli ji chci dělat, tak s tím musím umět na sobě pracovat a udělám všechno pro to, abych roli dostala. U konkurzů na činohru nebo film text dopředu moc nemíváme a většinou jen chtějí, abyste to přečetla. To já si to v klidu přečtu, řeknu jim, že potřebuju čas a oni to většinou respektují. Ne, že tam budu zdržovat, ale chvilku

si na to dám. Přečtu si to nahlas a dobrý. Samozřejmě, že už samotný konkurz je emoční nátlak, ale já s tím už umím pracovat a nepříjemné pocity potlačit.

Tematická oblast Já herec a dyslexie

Otázka:

V jakých situacích nejvíce pociťujete dyslexii jako nevýhodu pro výkon svého povolání?“

Odpověď:

Hlavně při čtených zkouškách, a také, když pracuju s nepřipraveným textem. Musím práci s textem obětovat o hodně času asi víc než kolegové. Čtu ho několikrát, než všechno pochytím a naučím se správně. Problém nastává, i když se text mění těsně před premiérou nebo natáčením.

Otázka:

Můžete popsat, jaká pozitiva na dyslexii vidíte?

Odpověď:

Myslím si, že jsem možná někdy preciznější než ostatní moji kolegové. V té připravenosti například. To je ta výhoda, že to mám všechno načtený mockrát i s textem toho druhého, že mě to nevykolejí, když se zapomenu v textu. Někdy znám repliky i svých kolegů. Je to tím, že jak s textem pracuji o hodně víc času, tak mám přehled. Vůbec mi ale nedělá problém, když je nutno improvizovat. Ty nedostatky, které mám ve čtení (přeřeky, chyby) a orientaci v textu (přeskakování) a zejména v časové náročnosti v práci s textem, dokážu přetavit v preciznost a soustředěnost ve zkoušení role.

Otázka:

Podle čeho si vybíráte knížky, které si přečtete?

Odpověď:

Pokud mě to zajímá, tak čtu. Většinou, když mě chytne nějaký téma, tak se do toho snažím zabřednout i tím čtením. Hodně poslouchám podcasty a tam někdo něco doporučí a pokud mě

to zajímá tak si jdu klidně hned koupit. Beletrii moc nečtu spíš knížky, které mě obohatí v tom, co mě zajímá. Například o józe, nebo cestování. Je těžko odhadovat kolik tak knížek přečtu za rok, protože u mě je četní hodně o emoci vyvolané tou knihou. Jsou knihy, které přečtu za týden, ale taky takové, které rozečtu a už se k nim nikdy nevrátím a dlouhou dobu nepřečtu nic. Jakmile se mě téma dotýká, tak se zažeru a nemůžu přestat. Knížky z povinnosti zvládám těžko, ale když to musí být třeba kvůli práci, tak to musí jít, ale často pak v myšlenkách odbíhám jinam. Takové čtení je na dlouho. Pokud mě to nebaví a nemám motivaci to přečíst, jde to těžko.

Otázka:

Máte nějaké strategie ke snížení obtíží spojených s orientací v čase a datech?

Odpověď:

Ano mám problémy v orientaci v čase, penězích a taky orientaci v prostoru. Když mi někdo řekne, představ si krychli musím hodně přemýšlet, co to je. Musím si dávat veliké rezervy, abych někde dorazila v čas. Potíže mi dělá hlavně orientace v digitálních hodinách. Vedu si diář i deník. Hodně ráda si píšu, protože pak to všecko vidím.

Otázka:

Nesouhlasíte s tím že, vám dělá problém číst delší a méně obvyklá slov. Myslíte si, že na tom má podíl právě herecké průprava?

Odpověď:

Určitě mi pomohla. S textem jsme pracovali v předmětu umělecký přednes nebo jevištní mluva. Tam jsme vždy individuálně pracovali s pedagogem na práci s textem. Byla jsem většinou v čteném přednesu nejhorší v ročníku, což teď nevnímám jako chybu, protože mě to nutilo se jim dorovnat. Vždycky jsem si říkala, budu prostě dobrá, jako ten spolužák, abych je dohnala. To mě naučilo se nespokojit s průměrem, nikdy se nespokojím s průměrem. To prostě nejde. Na konzervatoři jsem se cítila mnohem svobodněji než na základní škole, protože tam vás lidi berou takový, jaký jste, prostě jiní. Cítila jsem takové uvolnění oproti tomu tlaku na základce, a to mě nutilo se zlepšovat a dopracovat se ke všem věcem mnohem klidněji a lépe.

Otázka:

Jaké používáte techniky na minimalizaci projevů dyslexie?

Odpověď:

Všechno potřebuji vizualizovat, takže používám diář a píši si deník. V textu rozlišuju barvami repliky, scénické poznámky a aranže. Vyhýbám se hereckým příležitostem, které mě stresují. Nepouštím se do zkoušení více inscenací naráz. Hodně času věnuji úvodní práci s textem a na role se připravuji velmi dlouho a poctivě, abych předešla tomu, že mě něco zaskočí. Mám opravdu dokonale vytrénovanou vizuální paměť na text a spojení textu s emocí mi pomáhá nedělat chyby.

Tematická oblast Mé okolí a dyslexie

Otázka:

Jak o potížích spojených s dyslexií hovoříte s kolegy?

Odpověď:

Normálně, někteří jsou podle mě taky slabší dyslektici, takže si z toho děláme legraci. To je jasné, i mě to kolikrát pobaví, co přečtu, nebo řeknu. Pracujeme spolu dlouho, takže se respektujeme navzájem a víme, co si můžeme jeden k druhému dovolit.

Otázka:

Povšimla jste si, že by k vám přistupovali jinak?

Odpověď:

Jsou tolerantní, ale je to zvláštní, když pracuju s někým novým. To většinou raději hned upozorním, že jsme dyslektička a že občas přečtu nějakou češtinářskou blbost. No, většina to stejně okamžitě pozná, i když to neřeknu. S tím vyjadřováním, pokud jsem nevyspalá nebo mám moc myšlenek v hlavě, tak to taky není úplně nejlepší. Kolegové mě často upozorní na chybu, což beru jako dobrou věc, protože já to často úplně přehlédnu nebo si to neuvědomím, že to byla hloupost, tak jsem ráda za upozornění.